Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вӀашагӀкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 13 МАЙ, 1989 ШУ. ★ № 57 (7715). ★ Мах 3 кеп.

Кхоана хоржамий шоллагӀча турагӀа СССР халкъа депутаташ хорж

ВАЙ РЕСПУБЛИКЕ—№ 398 ЙОЛЧА СУНЖЕНСКИ ТЕРРИТОРИАЛЬНИИ № 676 ЙОЛЧА НОЖАЙ-ЮРТОВСКИ КЪАМАН-ТЕРРИТОРИАЛЬНИИ ОКРУГАШКА ГӀОЛЛА

Массане шоай декхар кхоачашде—ханнахьа кхаж тасса гӀо!

Кхашкара балхаш

ТӀеххьара гектараш

БӀаьстан хьалхарча деношка денз чуйнна кхашкара балхаш деш ба Грозненски района Цхьоалагӏча Мая цӀерагӀча колхоза механизатораш. Къаьстта чӀоагӀа теркам тӀабохийт цар доакъара культураш хьалкхеяра. Цунна къаьгга тешал деш да укхазарча хьайбаш леладерий хьокхамаш.

Укх сурта тӀа шоана гуш ба тракторист Калиниченко Василий Иванович, сеяльщик-заправщик Усманов Руслан, арендни бригада бригадир Кушалиев Ӏадрахьман. Силоса лаьрхӀа хьажкӀаш дӀаювш ба уж. Юкъера лаьрхӀача, план 14 гектар йолаш, дийнахьа 23-25 гектар тӀа балхаш ду цар.

СУРТАШ ТӀА: 1) В. Калиниченко, Р. Усманов, Ӏ. Кушалиев; 2) ХьажкӀаш дӀаювш я агрегат.

В. ЮНЦЕВИЧА сурт.

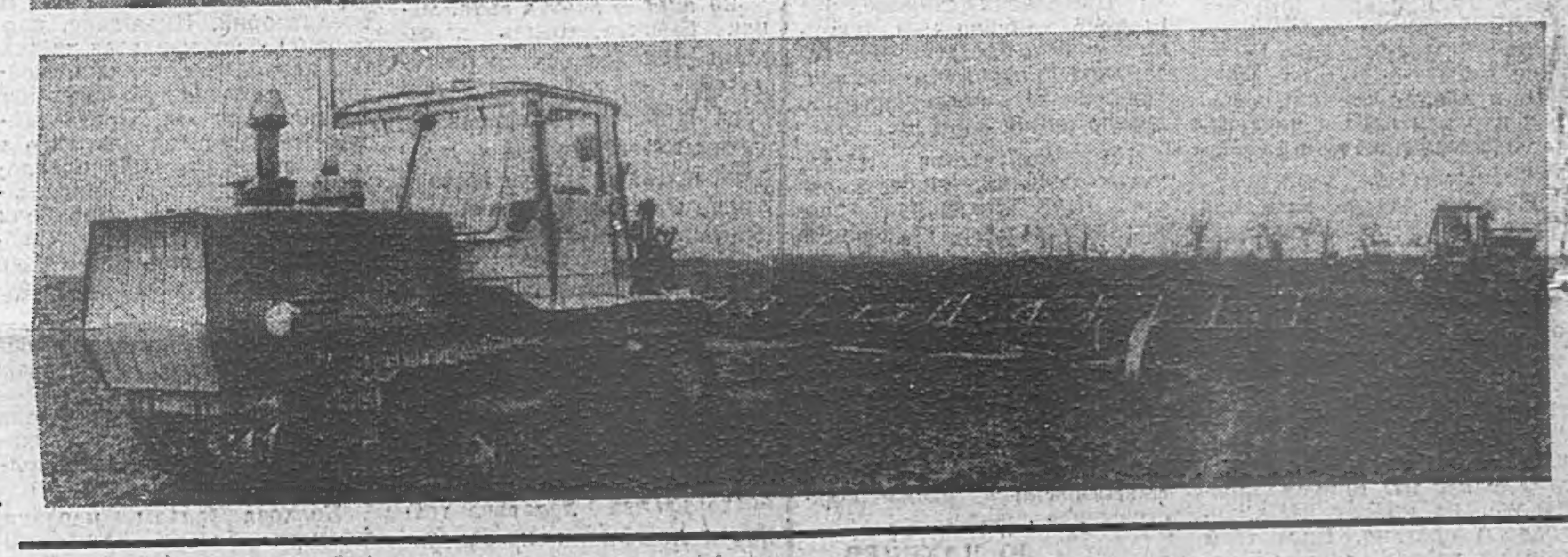

Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета Президиуме

1989 шера 10 мае хиннача Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета Президиума аргӀанарча заседане дийцад «Корта бохабу малараш мелара духьала лоаттабу къовсам чӀоагӀбара тӀадерзадаь законодательство нийса леладелга Ӏалашдара г. Грознерча халкъа депутатий Октябрьски районни Совета исполкомо беча балха хьакъехьара» дош.

Дош дувцача хана а тӀаийцача соцам тӀа а белгалдаьккхад, районни Совета исполкомо правоохранительни органашцеи общественни организацешцеи цхьана корта бохабу малараш мелилгеи алкоголизми дӀаякхара тӀадерзадаь законодательство нийса леладелга Ӏалашдара белгтала болх беш хилар.

Района предприятешка, учрежденешка, организацешка вӀашагӀъеххай корта бохабу малараш меларца къовсам лоаттабу комиссеш, маларашта духьаларча къовсама общества юххьанцара организацеш, къахьегама коллективашка а гражданаш бахача моттигашка а антиалкогольни законодательство дӀадовзийташ болх бу.

Районни Совета исполкомо дукхагӀа теркам тӀабохийт район тоаяра дешашта, бахача нахага салоӀийталга вӀаштӀехьдаккхара, культурно-просветительни спортивни учреждеией болх тоабара. Корта бохабу малараш мелилгеи алкоголизми юхатохара профилактика еш беча балха а дукхагӀа теркам тӀабохийт. ТӀеххьарча массехк шера районе корта бохабу малараш меларца дувзаденна зуламаш делга кӀезигденнад, иштта кӀезигденнад къахьегама дисциплина телхаелгеи нах балха тӀерабувлилгеи.

Цунца цхьана Лакхехьарча Совета Президиумо халкъа депутатий Октябрьски районни Совета исполкома теркам тӀаззар районе антиалкогольни законодательство нийса леладара тӀехьа чӀоагӀа тӀахьожам лоаттабара даькъе долаш долча кхоачамбоацарашта. Алхха цхьан 1988 шера районе 30 процент совгӀа зулами 341 моттиге кагий хулиганстваши яьй корта бохабу малар меннача наха. Наркологически диспансере дӀаязваь ва 2200 совгӀа хронически алкоголик, наркоман, токсикоман. Райисполкомо, корта бохабу малараш меларцеи алкоголизмацеи къовсам лоаттабара йолча комиссеша биззача боараме Ӏалашдаьдац корта бохабу малараш меларцеи алкоголизмацеи къовсам лоаттабара паччахьалкхен органаша, общественни организацеша, къахьегама коллективаша лелабеча балха координаци елга.

Антиалкогольни законодательства дӀадехараш кхоачащдеш беча балха юкъе эсала дакъа лоац Совета массазарча комиссеша, предприятейи организацейи кулгалхоша. Предприятешка, учрежденешка организацешка корта бохабеча маларашта духьала къовсам лоаттабе вӀашагӀъехка цхьайола комиссеш болх беш яц. Чхьагӏари къаракъи дохкача а йоагӀаш йола порядок оттаяьяц. Культураи спортеи цхьайола учрежденеш дукхача къахьегамхоша, къаьстта кагирхоша салоӀаш а спортивни занятеш еш а йола центраш хинна хӀанз а дӀаэттаяц. Антиалкогольни балха керда формаш лехилга боагӀача боараме леладац, лерттӀа пайда эцац корта бохабу малараш меларца къовсам лоаттабеча порядок лораяра общественни пунктай, улицайи цӀенойи комитетий, бахача наьха общественни самодеятельноста кхыйолча органий таронех.

Мела лел районе правоохранительни органий болх эргабоаккхилга, корта бохабу малараш мелилга, спиртной малараш дохкаш ю спекуляци юхатохара де доагӀар дац цар, шоай болх къахьегама коллективашцеи общественни формированешцеи цхьана вӀаштӀехьбаккхац, антиалкогольни законодательство телхаерашта таӀазар делга Ӏалашдац.

Лакхехьарча Совета Президиумо халкъа депутатий Октябрьски районни Совет а цун исполнительни комитет а декхарийла яьй корта бохабу малараш мелара духьала къовсам чӀоагӀбара тӀадерзадаь дола законодательство кхоачашдара лоаттабу тӀахьожам чӀоагӀбара кхы тӀа де дезараш кийчде а чакхдаха а.

Нохч - ГӀалгӀай АССР халкъа депутатий Советаши цар органаши Лакхехьарча Совета Президиумо декхарийла яьй шоай кара йолча территореш тӀа антиалкогольни законодательство мишта кхоачашду хьожаш хан-ханахьа балха анализ е, корта бохабу малараш доаца вахар чӀоагӀдара беш бола болх хьинарегӀа а де лерхӀар чакхдоаккхаш а лелабе, цу гӀулакха шерагӀа пайда эца депутатски формированеи, бахача наьха общественни самодеятельноста органий, къахьегама коллективай таронех.

Президиума заседане дийцад «Шалински районе дукха бераш долча ноаной учет, совгӀаташ далара уж хьачутелалга а совгӀаташ царна дӀателалга а дӀахо тоадара хьалахи де дезарехи» яха дош.

Белгалдаьккхад района халкъа депутатий Советий исполкомаша, социальни Ӏалашон отдело дукха бераш долча ноаной учет тоаяра, совгӀаташ дала шоай ханнахьа уж хьачутелараи царна совгӀаташ дӀателараи белггала болх беш хилар.

Районни, городской, поселкови, юртий Советий исполкомаша дукхагӀа теркам тӀабохийт дукха бераш долча ноаной къахьегама а быта а хьалаш тоадара, цар дезалашта гӀо ду кхетам балара, дешийтара, бераш леладара.

Цу дешах тӀаийцача соцам тӀа белгалдаьха да иштта дукха бераш долча ноаношта совгӀаташ далара хьакъехьара законодательство нийса леладара даькъера кхоачамбоацараши дийна дисараши.

Халкъа депутатий цхьайолча юрта Советий исполкомаша наьнала орденаши медалаши яла йоагӀаш болча дукха бераш долча ноаной учет лелаяц, совгӀаташ дала дукха бераш дола ноанош хьачутелара законодательствагӀа оттаяь ханаш телхаю.

Кхоачамбоацараш долаш моттигаш я совгӀаташ дӀателалга вӀаштӀехьдоаккхача а. Районни Совета исполкомо дукха бераш дола ноаной совгӀаташ дала ший ханнахьа хьачутелара тӀахьожам лоаттабара, социальни Ӏалашон отделеи юрта Советий исполкомашкеи учет мишта латт хьажара боагӀаш бола теркам бац, цу гӀулакха царна доагӀаш дола новкъостал дац.

Лакхехьарча Совета Президиумо халкъа депутатий Шалински районни Совета исполнительни комитет декхарийла яьй дукха бераш дола ноаной совгӀаташ далара хьачутелара а царна совгӀаташ дӀателара а практике долаш дола кхоачамбоацараш дӀадаха.

Президиума заседане дийцар кхы цхьадола дешаш а.

Депутаталла кандидат законагӀа ший харжархошца вӀашагӀкхета декхарийла ва. Из деш новкъостал ду цунна районни, окружной избирательни комиссе а кандидата тешал деш болча наха а. Таханарча дийнахьа вай майрра ала йиш йолаш да хоржамаш бокъонца демократически да аьнна. Цу гӀулакха тешал ду цӀаккха а хьалха ца хиннача хӀанз хулаш йолча шоллагӀча туро а. Масала, Сунженски территориальни № 398 йолча

ХАРЖАРХОШЦА ВӀАШАГӀКХЕТАР

округе 10 кандидат ва. Цу иттнех харжа веза цаӀ. Укхаза ба: Л. Н. Толстой цӀерагӀча Нохч-ГӀалгӀай паччахьалкхен университета кафедра заведующи, филологически Ӏилмай доктор профессор Алироев Юнуса ИбрахӀим. Комсомольски юкъерча школера хьехархо, поэт Бисултанов Апти Дибаевич. «Загорски» совхоза арендни бригада бригадир Гайтамиров Сидекъ Юсупович. Сунженски автотранспортни предприяте водитель Галаев Ӏаьлий Къамбулат, республикански наркологически диспансера кертера лор Дальсаев Ӏаьлий Мувса. НГӀАССР Госплана председатела заместитель Дзейтова Джабраила Лида. Сунженски района профкомийи профорганизаторийи совета председатель Дзейтова Бексолта Люба, «Октябра 40 шу» яхача совхоза звеньевой Социалистически Къахьегама турпал Кодзоев Госпой Бахьауддин, Фаргиев Ахьмада Хьамзат, МагӀалбика № 18 йолча школа хьехархо, Хаматханов Махьмада Дауд. «Чеченингушрыбпром» объединене генеральни директор.

14-гӀа май СССР-а депутаташ хоржа ди да. ХӀаьта из ди хьатӀакхаччалца кандидатай вӀашагӀкхетараш хул шоай харжархошца. Масала, 10-ча мае Карабулакерча рудни йоацача материалий завода болхлошца вӀашагӀкхетар хилар депутаталла кандидата Фаргиев Ахьмада Хьамзата. Хьамзата дӀайовзийтар ший политически платформа, хоржамашта хьалхара программа. ХӀаьта, Фаргиева платформа, завода клуб хьалйизза хиннача харжархоша цхьанне санна дог раьза а долаш тӀаийцар. Залера хьа а къамаьл хилар хаттараш теларал совгӀа. Завода болхлочо Танкиев Ахьмада аьлар, «Фаргиев Хьамзата программа шема ярра халкъана эшаш йола, таханалцца оаха догдаьха программа я, цудухьа раьза да тхо кандидата программана».

Кандидата ший программа тӀа теркам тӀабохийташ да таханара керттера хаттараш. Хьалхарча хаттарех цаӀ да правовой государство елга, дӀахойодача хана перестройка кӀоаргъелга.

— Доккхий къамаьлаш дукха хиннад хӀанзалца, — йоах кандидата. — Уж къамаьлаш тӀехьашка а тетта гӀулакхашка дерза деза. Парте ЦК ма аллара Продовольственни программа кхоачашъе еза, хӀана аьлча тахан вайна гу тикаш яьсса йолаш из ладарал юкъера яккха низ тӀабахийтара эгара хьалха декхарийла депутаташ ба. Цул совгӀа наха тоъаш яц баха моттигаш.

Фаргиева программа чу могашалла лораяра лаьрхӀа йолча моттиго шерра хьагойт кандидат наха эшаш дола хӀамаш ховш волга. Вайна массанена а ховш да медицина боарам лакха боацилга цун хьал мишта тоадергда, хьагойт Хьамзата.

Харжархоша кхы а дукха хаттараш дир, хаттараш дарал совгӀа шоай кандидата наказаш а делар вай республике экологически, экономически, социальни, культурни, и. кх. дӀ. дола айданза даргдоаца дешаш айдара а кӀоаргдара а хьакъехьа.

Арендана—шерра никъ

Беркате гӀулакх

Массехк шу хьалха Урус-Мартановски района «Гехинский» совхозе волаш яйзар сона Беноев Мухьмад керте латта тракторно-кхаш леладу бригада. Боахаме дикагӀчарех цаӀ из яле а. Дукха кхоачамбоацараш дар укхаза. Из гуш дар кхашка хьежача а, культстане бӀарг лекхача а, наьха къахьегама дисциплина техкача а. Нийслора бригаде цхьаккха бахьан доацаш болхлой тӀехьабисарш вӀалла хьа ца бахкарш. ХӀаьта кхашкара агротехнически балхаш хан-ханнахьа. Ӏилмо дӀадеххача тайпара дарах вӀалла дувцалга а яцар. Е гота тӀехьайоалар, е органика дӀайоаржае «бицлора», е йоагӀача а ца йоагӀача а гербицидаш дӀатовсар. МассагӀа дар уж коллектива бӀарг тӀа ца кхоачаш, динза дусаш.

Ши шу хьалха Беноев Мухьмад пенсе ваха веза ха хьатӀакхаьчар. Бакъдар, ала ма дезий, цу денга хьежаш вар къаьна механизатор, башха дика бригадир, кхы нийсагӀа аьлча, лаьттан къайленаш йовзаш вола саг. Цун дего хьатӀаэцацар дӀадахача шерашка юрта боахаме этта нийрча хьал. Фу яхилга да гектара тӀара итт центнер кӀа яьккхача а цхьаболчарна салоӀам хул яхилга? ХӀаьта из ца деш а шераш дукха ма хуларий... Лоацца аьлча, ший кховзткъа шу дизача дийнахьа денз кхы балха аравалланзар Беноев.

Аренда яха дош хьахезача тохаделар Мухьмада дог. Цо мара ахархочох визза лаьттан да вергвоацилга кхетадаьдар цо хьалха денз.

— Со-м совхоза кулгалхошта тӀаваха лаьрхӀа вар, — йоах цо велаш. — Ираза, уж шоаш кхайкар сога. Арендатор хила ловш вий хьо аьнна хаьттар.

Беноев раьза хилар, цу сахьате арендни коллектив вӀашагӀйолла а волавелар. Из болх чакхбаьлча цои цун новкъостшеи арендагӀа леладе дӀаийцар 2250 гектар лаьтта. Цига дӀае лаьрхӀар тайп - тайпара юртбоахама культураш.

ХӀара культура хьалкхеяра наькъаш бе-бе да. Цудухьа сагах йоаллача товзалга, цунна дикагӀа де ховча гӀулакхага хьежжа дӀаувттабу Мухьмада нах. Масала, Чагаев Руслан...

Соахка совхозера дезала подрядагӀа лелае цо дӀаийцаяр итт гектар шекара свеклаш. Кхы Ӏаяха кийчам а бацар боккха хьувкъам хьалкхебара. ХӀаьта а низи хьинари кхо ца деш къахьийгача ЧагаевгӀар дезало йоккха котало яьккхар: кхозза совгӀа тӀехкхоачашийр цар «мерза овлаш» чуэцара планаш. Цу тайпарча нахаца «гӀулакх» леладе мегаргдолга кхетадир Мухьмада. Кастта арендни бригада доакъошхо хилар Русланах.

Укх шера Чагаев керте латтача звенос лелае дӀаийцай 100 гектар шекара свеклаш. Тхо цига долча дийнахьа йистебаьлар механизатораш тӀеххьара ги дӀадийна.

Свеклаш дӀаювлга атта гӀулакх да яхар гӀалат ва. ХӀанзле укхаза чакхъяьккхай ялх операци. Юххьанца лаьтта аьхад, тӀаккха культиваци яьй, гербицидаш дӀайоаржаяьй, юха а культиватор тоххаяьй. Цул тӀехьагӀа ги дӀа а дийна, тӀагӀолла лаьтта нийсдеш катокаш лаьхкад. Шейола агротехнически мероприятеш хан-ханнахьа а дика а чакхъяьхай механизатораша. ХӀанз свеклаша зӀирг тохарга хьежаш ба уж. Русланаца цхьана уж балхаш деш белгалбаьлар арендатораш Абакаев Мувса, Умалатов Бауди, Хаджимурадов Абдул, Садулаев Абдул, Усталимов Сулейман, Эльдарханов Адлан.

Ги мишта дӀадийнад хьожаш чакхдаьлар тхо кхай тӀа гӀолла бӀарг локхаш. Гуш дар механизатораша шоай декхар дизза кхоачашдаьлга. Кулга тӀаьръюкъ санна шаьрдаьчеи бокъонца цамца даькхачеи лаьтта дижадар свеклай ги. Хаоттам геттара Ӏаткъаш ца хуле, укхазара боккха хьувкъам чуэцаргхиларах цхьаккха шеко яцар.

Арендатораша кхыча моттиге дӀайийнай 130 гектар шекара свеклаш. Иштта дӀае йолаяьй 700 гектар хьажкӀаш.

— Генараш оаха дӀадийнад 300 гектар, — йоах бригадира. — ХӀанзле зӀиргаш техад цар. Юхедиса деррига лаьтта доакъара культурашта дӀаденнад.

Кхыбараш санна керда техника яккха гӀерташ йорт етташ лелац Мухьмад керте латта арендатораш. Цар кхоачам бу совхозе йолаш йолчох. Ехар сихха а дика а тоаю, болх беш яр лораю, пайда боацача гӀулакхашта тракторашци автомобилашци дӀа-юха хехкаш, доагор доадац. Амортизацех дӀадодар кӀезига а да, нах балха тӀера а бувлац.

Кхы а цхьа масал да арендатораш шоаш дӀадоладаь гӀулакх дика чакхдаккха лаьрхӀа болга, уж бизза лаьттан дай хила гӀерталга хьахьокхаш. Цох лоацца дувца лов сона. Хьалха бригада стано кхо гектар лаьтта дӀалоацар. Механизаторашта эшаш яцар из «паргӀато». Цхьаннахьа трактор латташ хулар, кхычахьа—шоллагӀъяр, дӀахо тӀехьатосса а тӀехьаювза а инвентарь, тайп-тайпара аьшкаши оатхалаши ядар бӀарг дӀа мел лекхача. Укхаза лостам бе лаьрхӀар механизатораша. Болх чакхбаьлча дистар цар мукъадаьнна лаьтта — из ши гектар дар. Техника а ши-ший моттиге дӀаннйсъелар, нувхаш а дӀаьлар, тиша аьшк а ше кхача деззача дӀакхаьчар. ХӀаьта мукъадаьнна лаьтта хӀараненa пхийтт - пхийтта сотех кхоачаш механизатораштa дӀадийкъар. Цига шоашта коартолаш, хьажкӀаш, баьцадааpaш дӀаде таро йолаш ба уж хӀанз. Балхара мукъа йола минот кердача бешамашка йоах наха.

Арендатораштa карагӀдаьннар, оалаш ма хиллара, гуйрено хьахьокхаргда. Гаьна яц из ха. Цхьабакъда, тахан а го йиш я Беноев Мухьмадеи цун новкъостшеи дӀадоладаьр беркате гӀулакх долга. Децаре иштта бӀубенна хургбацар уж.

М. КАРТОЕВ.

ЛАЬРХӀАР КХОАЧАШДУ

Иззача хозрасчетагӀа къахьегача Малгобекски бурув тохара балхий управлене лаьттан ченаш техкараша къаьстта дика къахьегама толамаш доах пятилетка диълагӀча шера. Шоаш тӀаийца декхараш тӀеххоачашдеш хьабоагӀа уж. ДӀабахача биъ бетта планагӀа лаьрхӀачул совгӀа цар техад 660 метр совгӀа бурув. Цу юкъа бурув теха йисте а яьккха, цар мехкдаьттахошка дӀаеннай ворхӀ скважина, паччахьалкхен планагӀа дӀаяла езаш хиннар йиъ скважина мара йоацача.

Ховш ма хиллара, экономически реформа кердача хьалашка болх беча моллагӀча къахьегама коллективе керттерча хьокхамех лоархӀаш да пайда белга. Цу хьокхамах а тӀехдика лоархӀаяьй УБР бурувдеттарий коллектив. Биъ бетта заданел тӀех 166 эзар сома маьха пайда баьб цо паччахьалкхенна. ХӀара буровой станокаца юкъера лаьрхӀача бурув тохара коммерчески сухала задани 102,7 процент кхоачашъяьй цо. ХӀаьта къахьегама овсарле лакхъяра план 113,2 процент кхоачаш а яь, из лакхъяра чотагӀа техад цо планал совгӀа мел теха бурув.

Уж толамаш доахача дизза дакъа а лоацаш, ер шу доладелча денз хадданза социалистически яхье хьалха латташ хиларца белгалъяьннай буровой начальникаш Попхадзе Гурами, Галаев Ӏаьла Растегаев Иван керте латтача бурувдеттарий коллективаш.

Гастролеш—вежарий республике

Селхан Х. Нурадилова цӀерагӀа нохчий паччахьалкхен театр хьоашалгӀа дах ар вежарашка йолча Къулбаседа-ХӀирийчен республике.

Театра доттагӀлен визитагӀи цар планехи лаьца цун директорца Хациев Лом-Ӏаьлийца интервью йир тха корреспондента Т. Хашагульговас. Шийна корреспонденто деннача хаттарашта жоп луш, Хациеве дийцар:

— Театр, оалаш ма хиллара къаман вахара кизга да. Цунга гӀолла йовз кхыча къамашта хьа къаман быт, культура, нравственни хьал, хьаштдале, экономически хьал а. Театро чу ца лоацаш вахара цхьаккха а оагӀув йисац.

Цудухьа, тхога — театра болхлошка — диллача, моллагӀча халкъий а театраша вӀаши бувзамаш леладарга хьежжа мара къамаш вӀаши довзарг а дац, хӀаьта довзарга хьежжа мара вӀаши гаргагӀорг а дац.

Оаха лерхӀачогӀа уллув улаш йолча Къулбаседа-ХӀирийченеи Нохч-ГӀалгӀайченеи даха халкъаш кхотадергда, из иштта ала йиш яле, гаргалол хоттаргъя тха визито.

— Лом-Ӏаьла, хьаина дагадеха хӀама да хӀанз шо дига дахар, дукха ха ма йий цу тайпара хьоашалгӀа шо ца хула?

— Из бакъда. БархӀ шу да вайн хӀирийи къаман театраш вӀаши хьоашалгӀа ца долха. Цул хьалхагӀа тхо царцига а уж вайцига а ухаш а кхоллам, искусство вӀаши йовзийташ а яр.

Цхьаннена а къайле яц, моллагӀча къаман а тайп-тайпара альдиташ дола нах нийслулга. Тхо вӀаши хьоашалгӀа ца ухаш дисар цхьаккха а кӀал кӀийле йолаш хӀама дац. Тха театрай болх кӀезиг-дукха лоарзагӀбаларца а кхыдола цхьацца бахьанаш хиларца а нийсденнад тхо вӀаши хьоашалгӀа ца долхаш иштта йоккха юкъ юкъе йоллар.

Укхаза дувца безам ба са тхоай дукхача хана денз хьадоагӀача доттагӀалах. Тхо Къулбаседа-ХӀирийчен республике гастролешка дахача, кхыметтел гостинице бийса а ца йоакххийташ, шоай цӀагӀа тӀаэцар тхо хӀирий театра актераша. Доккха халахетар хулар тхох саг гостинице бийса яккха вахача.

ХӀаьта хӀанз тхо вежарашка йолча республике дахар тхона тхоашта дагадеха хӀама да. Москве совещане тхо долаш, къахьегама ЦӀеча Байракха цӀерагӀча Къулбаседа-ХӀирийчен паччахьалкхен драматически театра директорца оаха дийцар из дика гӀулакх дийнде дезалгах, дагадаьлар цу хьакъехьа де дезарех. Цигара дӀайолаелар хӀанз оаха леладечун юхьиг.

— МалагӀа программа йолаш фу лаьрхӀа долх шо цига?

— Оаха цига гойта лерхӀ шиъ спектакль. Уж я Грознерча зрителашта дика йовзаш йола «Лоалахой», «Хьома да адамашка» яхараш.

Цу спектаклашка дакъа лоацаш хургба РСФСР заслуженни артист а СОАССР заслуженни артист а вола НГӀАССР халкъа артист Омаев Дагун, РСФСР заслуженни артист Дудаев Мувса, РСФСР халкъа артист Давлетмерзаев Муталиб, НГӀАССР халкъа артистка Гичаева Раиса, кхыбараш.

Спектаклех дӀахойодача ханарча планех лаьца тхоашта хетараш дӀа-юха дувцаргда оаха. Иштта оаха лерхӀ пьесаш дӀа-юха нийра, режиссераш дӀа-юха ахара юхьиг дӀайолае а.

Цхьаькха а да укхаза чӀоагӀа лоархӀаме хӀама, вай халкъий доттагӀал кхотадара йоккха ганз я зритель. Вай а цар а зрителa актерашцарча бувзамо дукхадар дергда цу хьакъехьа.

ХӀанз тхо дӀадахача, кастта вайцига хьабоагӀаргба ХӀирий театра вижалаш. Цар а шоай программа, планаш я.

Уж дег тӀара тӀаэца а царна хьоашал де а кийча да тхо.

1989 шера январе—апреле республика хьайбаш леладераша баьчча балха итогаш

ГаргагIертад ахка. ДIадахача Iай дулх доаккхалгеи дохкалген республике алсамдаьннад. Дале в, шура йоаккхачеи коа тIара оалхазараш леладечей этта хьал чIоагтIа садуаш да.

Колхозашка, совхозашка, боахамашта юкъерча предприятешка хьайбай продукци яккхар:

	1988 шера январь — апрель	1989 шера январь — апрель
Дулх (хьайбаш доадаь эзача) — эзар тонн	5,9	6,8
Шура — эзар тонн	35,0	34,9
Фуаш (млн.)	30,7	18,2

Дикка дукхагIа даьккхад дулх Ачхой-Мартановски, Гудермесски, Наурски, Ножай-Юртовски, Сунженски районий боахамаша. Веденски района боахамашка дулха комбинаташка дIаккхувла хьайбаш 30 процент, Урус-Мартановски районе — 16 процент, Шалински — 26 процент кIезигденнад. Укх Iай (1988/89 шш. октябрь-апрель) цул хьалхарча из санна йолча ханаца нийсдича дулх комбинаташка дIачуденнад 2,6 эзар (12 процент) тонн дукхагIа, хIаьта шура яьккхай 2,3 эзар тонн (4 процент) кIезигагIа.

Хьайбаш во леладарахи царна лерттIа доакъар ца даларахи, доакъар кийчдеш йолча техникана боагтIача тайпара теркам тIа ца бахийтарах, доакъар дIадалале хьалха из хьаьн ца дарах доахана Iуло хьалуш дар 730 килограммагара 725 килограммага кхоачаш лохденнад. Цу тайпара масалаш да Грозненски, Гудермесски, Малгобекски, Урус-Мартановски, Шалински районий боахамашка.

Боахамий ерригача категорешка дулхи шурен паччахьалкхенга дохкар:

	1988 шера январь — апрель	1989 шера январь — апрель
хьайбаши коа тIара оалхазараши (дийна долаш эзача) — эзар тонн	9,8	10,2
Шура — эзар тонн	30,9	29,8

Хьалха хинначунца нийсдича хьайбаши коа тIара оалхазараши паччахьалкхенга дехкад 391 тонн дукхагIа, хIаьта шура 1060 тонн кIезигагIа ехкай.

Республика районашка хьайбай продукци яккхари йохкари:

Районаш	1989 шера январь-апрель 1988 шера январаца-апрелаца нийсбича (процентащца)			
	продукци яккхар		продукци йохкар	
	дулх	шура	хьайбаши оалхазараши	шура
Ачхой-Мартановски	121	104	103	101
Веденски	70	70	44	102
Грозненски	114	102	120	98
Гудермесски	4-зза	93	3-зза	93
Малгобекски	119	98	100,3	99
Надтеречни	114	105	103	109
Назрановски	104	106	111	97
Наурски	125	104	2-зза	98
Ножай-Юртовски	196	76	108	61
Советски	108	107	97	78
Сунженски	128	96	113	94
Урус-Мартановски	84	93	99	92
Шалински	74	94	69	89
Шелковской	113	106	98	103

Цхьаккха вицвеннавац, цхьаккха дицденнадац

ТIем тIа къахьегача а...

Европера дуккха мехкаш карадоаладаь, вай Даьхе дIалаца, советски нах лоал оттабе дагахьа вай мехка чухьийлха немецки фашисташ эшабеш, царна духьала тIом беш лаьтта цхьаккха саг вицвалийта йиш яц. Цу тIема юкъе дакъа лоацаш хинна нах шерагара шу массаза доал кIезигагIа бус. Бакъда, уж вайна юкъера Iоажало дIабихьабар аьнна, уж ца буцаш Iе бокъо яц вай.

Иштта вувца везарех ва Дикажев Дауд а. Бера хана денз ший тIеххьарча денга кхаччалца ший Даьхенна пайдане волаш чакхваьлар из: Даьхенна бала тIаэттача, цунна оарцагIваьлар, топ бе а елла.

— Тахан хилча санна дагадоагIа сона «фашистски Германе тIом хьоабаьб вайна духьала» аьнна бIил дена ди, — яхаш дувцар Дауда. — 1941 шера 22 июне Наьсар-Кертерча Ленина цIерагIча колхоза хьажкIий кхай тIа оасар деррига а чакхдоалаш тIеххьара мул дIабоаккхаш доахкар тхо хIаьта хинна парте Наьсарен райкома хьалхара секретарь Чарнев Iасолта шийца тха колхоза председатель а волаш, кхай тIарча стане волаш, дачара тха кхай юххе сецача хана. Машина тIера Iо а ваьнна, тхо доахкача хьатIавера уж шаккъе а. Массаза а ше кхай тIа венача хана иштта хьатIавоагIаш оамал яр цун. Безаме а ше воккха ца хеташ саг вар из. Бакъда, хIаьта венача хана доккхача таьзета воагIаш санна хоалуш хувцаваннавар. Тха болх иразе бийцачул тIехьагIа, тIом хьар хьанхайкадир цо. Тхоцара цхьабола истий а мехкарий а бийлхар. Уж бар шоай къонгаши вежарийи ЦIеча Эскаре (иштта оалар цу хана Советски Эскарах) гIулакх деш бола кхалнах. Сона а дацар из кхы аттагIа, хIана аьлча са воккхагIвола воша а вар эскаре гIулакх деш, цул совгIа Малхбузерча вай доазонца а, вешта аьлча тIема хьалхарча юхьигга тIа нийсвала везаш. Берригга кер кIалтIабаьлар са из хьахезача. Са ерригга уйла тIем тIа вахарах яр.

Из ший уйла кхоачашъю комсомольца, хIаьтта кхийна зIамсаг хиннача Дикажев Дауда. Стане нах гулбаь, цига Чарнева тIемах деча къамаьлага ладийгIачул тIехьагIа ма хулла сиха райвоенкомате вода из, ше тIем тIа вахийта аьнна дехар а ду. ХIаьта военкомате цох кхетше санна цига баьхка бола кагий нах Евлоев Осман, Лолохоев Тухан, Евлоев Заьуддин, кхыбараш. Грозне царех хьанхет Батукаев Апти, Арсанукаев Ваха, Исраилов Хаваж, кхыбараш а.

ТIем тIа ца оттабеш Гаьнарча Малхбоалене дIабохийт уж. Башха тешаме дацар Японе оагIонгахьара гIулакх а. Дизза шу доаккх Дикажев Дауда цига тIом бе Iомалуш. Цул тIехьагIа Свердловске воалаву из, цига НКВД кхоалагIча къаьсттача стрелкови полках дIатох. МоастагIчо мехка доккха дакъа дIалаьцадар. Йоккха сагото яр советски нахага, къаьстта эскарга. Дог Iувдаш дар Советски информбюрос деш хинна хоамаш. Мохк дIалувцаш хьачубоагIа фашисташ юха ца тохалуш царна йита йола городаш, кхыйола нах баха моттигаш хьанхайкайора. 1942 шера 19 июле, кIирандийнахьа, шозлагIа юташ хьахкайкайнр Ростов-на-Дону. МоастагIа Донал сехьаваьннавар, Сталинграда тIакхача гIертар. ДIалийцаяр Цимлянская, Николаевская яха а кхыйола а донской казакий станицаш. Июль бутт чакхбаллалца къиза тIемаш хул цига, станицаш карара кара а ухаш. Цига тIем тIа хул Дикажев Дауд, Къулбаседа Кавказски фронта 51 армеца а волаш. Дикажева тIом беш хиннача моттиге латаш яр фашистски эскара эггара чIоагIагIа тIема техникаца кийчъенна, Европе тIом баь йоккха опыт йола йиълагIа танкови арми. СихагIа Сталинграда тIакхача гIертар из. Цунна духьала латт вай 51 арми. Цкъа немецки оккупанташа дIалаьца хинна Цимлянски станица юхахьайоаккх. Дауд юкъе волча вай эскара даькъо. Цу станице цхьан цIенна хьалхашка цхьа кIеззига салоIаш болаш вай салташа хоатт цу цIагIарча йиIигага — цIагIа йоаца нана мича яхай. «Фрицашта даа хIама нийца яхай» — оал цо. Цига йиIига хьа а хьехаш, хьалох цар цун нана а подвалачу боахка фашистски разведчикаш а...

Станице бахача наха вай салташка дувц цу кхалсаго дIа а яхаш, коммунистий цхе дезал а станица дIайоаккхаш цига кIалбиса вай бIухой а гитлеровцаша мишта къиза боабаьб.

Ростовски лостаме дIахо тIом беш Дикажев Дауда аьрдига лергах чов а хул, корта а лозабу. Цигара госпитале вуг из. Вийрза аравьлча, из нийслу Сталинградски лостаме. Цига тIом беш цу городе чукхоач из. Октябрьски районе улицашка а цIеношка а беча тIем тIа, вIаши дегIалбаха шин оагIорахьара бIухой латача нийслу Дауд.

— Тхо тIом беш хиннача улица тIа дукха адамий цIий эттар, хIаьта вIаштIара даьча цIеношка вIаши качъухаш, гебагIаш Iетташ, топа бух бетташ, хьабеенар тохаш вIашагIлетар. Цига дIа а хьа а дукха боабир нах. Сона ваьккха тIа гебзгIа Iеттар, — яхаш дувцар Дикажева.

ХIаьта городе Иванове госпитале вуг из. Вийрзачул тIехьагIа Харьковски лостаме кхоач Дикажев Дауд.

— ХIаьта-м тIом а дикагIа булора, хIана аьлча фашисташ тIехьашка боахаш, юхалелхабеш дар вай эскар, — йоахар цо, цига ше тIем тIа хилар дагадеха дувцаш.

Городе Обояне, Ленински районе тIом беш хул из. Дуккхаза а разведка ух из шоай командира воккхагIволча лейтенанта Морозов Виктор Яковлевича заданегIа. Хьалийца немецки фашисташ боалабеча юкъе дакъа лоацаш хул.

Цу тIем тIа хиннача човнех ца верзаш дукха ха йоаккх цо, госпитале дарба деш. ДIахо йодача хана тIом бара кхы пайдана воацача ваьле, инвалид хул цох.

1944 шера 22 феврале шеваьча а хьалкхийнача а юрта — Наьсар-Керте цIакхоач из. ХIаьта 23 феврале тIем тIа шийна тийннача совгIаташтеи Лакхерча Керттерча командоване кхайкадаьча баркалаштеи метта юрта собране а хьийхе, массе а кхийнача маIача нахага санна, Дикажевга Сталинеи Берeи жIалеша хьакхайкаду из «Даьхе ехкар» ва аьнна, берригга гIалгIай а санна, доахан кхувлача вагона чу а велле. Казахстане дIавохьийт.

Цу новкъа кхы цхьаькха халахетар а хул цунна: цун бе а йоаллаш вагона чу ла Дауда йиший 10—11 шу дола йиIиг. Из машиннаькъа йисте лайла дIайолл.

Казахстане шийна ваха хьожаьйча юртара комендатурагара бокъо йоацаш кхыча юрта кодаме вахав аьнна, йIаьхха ха тох цунна судо. Лаьца воаллаш из нийслу тIем тIа волча хана фашисташа дIалаьца хиннача, ше дакъа а лоацаш, юхаяьккхача Цимлянски станице. Из станица хиннача хий чухийца Iам беш бар хIаьтта. Цу тайпара, лаьца а волаш, Цимлянски водохранилище хьаеча дакъа лоац цо.

Из къахьегара тIера, хьаьнала ваха гIерташ саг вар. Ший тIеххьарча денналца халкъа боахама цхьацца йолча моттигашка болх беш хилар Дикажев Дауд. Из турпал ва, аьнна, белгалваьннавац тIем тIа а къахьегача а. Бакъда, ше санкхетарг хилча денз общественна пайдане гIулакх деш чакхваьлар. ТIеххьарча хана Дикажев Дауд болх беш вар ГI. Ахриева цIерагIча Назрановски «Электроинструмент» заводе.

Ю. ЧАХКИЕВ.

СУРТА ТIА: Дикажев Дауд 50 шераш кхоачалуш ший дезалца.

Арендатораш бизза дай ба

Сунженски района Ленина цIерагIча колхоза № 2 йола Пулаев Руслан керте латта тракторни бригада укх шера арендагIа цхьа минут а ха зехьа йоа ца еш тIатеIIа кхай тIа болх беш я. Цунна юкъе ва 22 механизатор, цхьа учетчик, цхьа бригадир. Пхе шера арендагIа леладе хьанийца лаьтта 350 гектар да. Иштта, 24 трактор, 4 комбайн, 2 силосни комбайн, 1 хьажкIаш чуэцаш йола комбайн, 1 мухь кхухьаш йола машин я цар доалахьа.

Бригадо шийна товчча бесса доал ду арендагIа хьанийцача лаьттана. ХIаьта бригаде хержача совета юкъе воагIа пхи саг.—Балха опыт йолаш да тхо. йоах Руслана, хьалхагIа подрядагIа болх беш хиннад, хIанз дика хайнад арендагIа болх бича тхона а колхоза а пайданегIа долга.

Бригаде хержача советоди йисте доаллаш лоархI хIаране балха юкъе лаьца дакъа. Цунга хьежжа лу цунна доагIар а. ПодрядагIа болх беча хана къахьегама коэффициенташ теркал яцар оаха, хIанз из чIоагIа лоархIаме да, хIана аьлча, пхи минут тIехьависача, цхьа балл тIера Iойоакх, хIаьта нормал совгIа болх баьчунна тIа а тох.

Руслана дийцачогIа дикка хоалу мел чIоагIа хувцаденнад гIулакх а балхацара дог-уйла а, хIана аьлча, лаьттан дай уж шоаш ба. Цунга хьежжа пайдане хургдолча оагIорахьа, ший коакарта санна, хIаман хьурмат а деш, къахьег наха. Масала, уж подрядагIа болх беш болча хана, цар хьажкIаш дIайийнача гербецид тохар шоашта болча аьттона, хIанз из юкъера дIаяьккхай, хIана аьлча, гербецид маьха чIоагIа еза я, цунах бола мах цар колхоза дIабала беза. Шоай лаьттана цар бехктокхаме гIулакх ду.

25 апреле лаьтта аьха, макха баьккха, тоадаь хьажкIаш дIайийна баьлар бригада болхлой. Парткома секретара Ирбанев Ювсала йоах, оаха моллагIчо аьлча а, лаьттана шийтта градус йIовхал хилча мара хьажкIаш дIаювц бригадо. Тха бокъо я а яц царга уж йийта. ХIаьта цхьаькха-м да, колхоза правленеца цар дийца: бригада чекови книжкаш да. Шийна балха эшаш дар — ядохимикаташ, дIадув фу, запасной оатхалаш, кхыдар чекаех дIаэ ц цо. Цул совгIа, шу йисте даьлча лелаьча техникаж доагIар колхоза дIалу. ТIаккха дисар, хIаране балха юкъе дакъа лацарга хьежжа дIа-юха декъ.

Иштта 1981 шера денз подрядагIа болх беш хиннача цу колхозерча Элькиев Ахьмада а цийцад арендагIа леладе 100 гектар хьажкIаштеи 100 гектар силосаи лаьрхIа лаьтта.

169,3 процентага кхоачаш план кхоачаш а еш, подрядагIа болх беш хинна хьо хIана ваьннав арендагIа болх бе, аьнна хаьттача, Элькиев Ахьмада аьлар, арендагIа болх бе дукха а пайданегIа да колхоза а сона а. Хьалха бархI трактор лелаьча, хIанз шиъ мара яц тхога, цул совгIа, цунах а йоагIа тхона проценташ, алапи доацаш.

Элькиева звенос хьувкъам чуэцара яь расчет укх тайпара я.

ПланагIа цхьан гектара тIарча фуала яьхача хьажкIашка дIадодар 361 сом лаьрхIад, хьувкъам 50 центнер, хIаьта 1 центнерага дIадодар 7 соми 22 кепиги да. Бакъда бригада йиш я гектарага дIадодар 355 сомаги 96 кепигаги кхоачаш лохде, цхьан гектара тIара хьувкъам 55 центнерага кхоачабе, цунга дIадодар 6 соми 48 кепиги хургдолаш лохде. ХIаьта цу дерригнех алапи доацаш премена лаьрхIа 52 кепиг кхоач звенона хIара центнера тIара.

Из деррига дIадаьлча, хьажкIаш чуийцачул тIехьагIа цу лаьттан тIа саьмарсаьхк дIабе лаьрхIа ба болхлой. ХIаьта из колхозага бохкаргба.

Лаьтта лорадарах, цун хьурмат дарах боккха пайда боал арендагIа леладе из цхьан даьга дIаделча. Масала, 14 гектара тIа культиваци йича, 4 соми 50 кепиги лора, хIаьта 30 сантиметр къоарга культиваци е езача 15 сантиметр мара яцар, хIана аьлча гектараш дукхагIа хилча, ахча а преми а дукхагIа хуландаь. Из лаьтта талхар ца талхар цхьаннена а бала а бацар. Телхадора лаьтта, хIара шера колхозаша планаш кхоачашъе гIерташ, приписка а еш, формализм лелайора массанахьа а.

АрендагIа баьннараша уж зенаш дергдац, хIана аьлча, арендатор лаьттан визза да ва. Из волга гойташ дар, арендатораша шоаш ялат дIаделехьа шоай йола говзал дIатIаяхийта гIерташ къахьегаш хилар. ХIаьта фу дIатасса кийчдаь лаьтта цацах чакхбаьккха жувр санна цIена а кIаьда а дар. Бакъда, цхьацца халонаш а я арендаторий. Цкъа-дале, цар берригга болх колхозах тийша ба, запасной оатхалаш, доагор, техника колхозагара хьаэца езаш я. ХIаьта вайна ма харра, из деррига а боагтIача боарамагIа арендатораштa дIадала колхозага доацаш хилча, цар болх юкъагIа бус. Колхоза снабжени е декхарийла вар хIанз а къоаставанза ва, цунах жоп луш цхьаккха а вац.

— Боахаме керда формаш юкъейоалаьяле а, халонаш хьалха хиннараш я тха, — йоах колхоза председатела Чилаева. — Запасной оатхалаш йоацаш бала хьег колхозо.

Колхоза боахам кердача формага балара — юхьигаш мара яц гучаяьннараш. Боахама доалахье 2800 етти, 900 устагIей, 120 говри я.

Детташ дола доахан леладе дIаэца нах дукха раьза бац. Иззал хьайбаш кхаба колхозе хала да, уж доажаде а царна Iанна даа доакъар даккха а лаьтта кIезига да. Из 740 гектар мара яц. Цудухьа доакъар ийде дезаш хул колхоз. ХIаьта из доакъар дика хилац.

— Мишта къоастаергъяр оаш из проблема, — аьнна хаьттача, экономиста Исмаилов Йоакъапа аьлар, детташ дола доахан кIезигагIа хилча, уж доакъарца дикагIа Iалашде вIаштехьдаргда. ХIанз цхьан Iаттагара 4 литр шура йоаккхача 10 яккха йиш хургья тIанкха.

МоллагIча хIаман кердадараш вахаре юкъедоаладеш цхьацца шеко, хало йоацаш хилац, хIаьта из шеко а хало а дIа а яьккха, майрра хьалхабувлараш нийслу коллективе. Царех ба вай хьалха бийца Руслани Ахьмади.

Т. МАЛЬСАГОВА.

ОТЧЕТНОСТЬ НИЙСА ХИЛА ЕЗА

Учет массаза боахам лелабара элемент хинна а хиннай хург а я. Учет во оттайнча производство дика вIаштIехьъяккха, боахама план оттае, хIара болхлочо а ерригача коллективо а дечоа тIахьожам лоаттабе таро хургьяц.

Учетах дIакъаста йиш йоаца дакъа да отчетность. Паччахьалкхен, халкъа боахама подразделенеша беча балхах оттаьча отчетах белгалйоал халкъа боахама доакъош дегIадоаладара а социальни гIулакхаш кхоачашдара а таронаши наькъаши.

ХIанз массанена ховш да совленна йола отчетность кIезигъеш йоагIилга, бакъда, СССР Госкомитето чIоагIъяьр йолаш а я, белгалъяьча ханага кхаччалца хург йолаш а я. Из белгалдаьккхад «Паччахьалкхен предприятех (объединенех) долча СССР Закона тIа».

Лоцъяь кIезигъяьча хана отчетность гул а еш графикагIа отчет кийчъе езаш дола тхо, цхьацца йолча хана халача хьала тIа хул. ЭВМ-аца кийчъю отчетность, из а халача графикаца оттаю. Нагахьа санна массехк предприяте ший ханнахьа отчет ца йой, статистика управлене болхлой дийнахьа а бийсан а болх бе безаш хул.

Итт процентал дукхагIа йолча промышленни предприятеша договорни декхараш кхоачашдара а продукци арахецара а хьакъехьа йола сихха хьакхача еза отчетность. тIехьа а яьккхе хьаяйт. Хадданза кхаь сахьата а кхы дукхагIа а тIехваьккха отчет хьаяйт «Грознефтеоргсинтез», «Чеченингушхлебопром», «Чеченингушхлебопродукт» яхача производственни объединенеша а, дулхакомбинато а, трикотажни фабрико а, иштта кхыяраша а.

Отчетность кхаь сахьата тIехъяьлча РСФСР Госкомитетага графиках дIаяхьийтара даннеш кийчъе вIаштIехьдалац статистикий.

Отчетни дисциплина гIулакх кхы дикагIа дац капитальни гIишлошъеча организацешка а. Соцкультбыта объекташ хьалъяь йистеяхара а капитальни гIишлош хьалъе хьожадаьча ахчан лимитах пайда эцара а цун керттерча фондий а хьакъехьа йола сиха дIакхача еза отчет хадданза пхе сахьата а кхы дукхагIа а тIехьайоах «Чечингавтодор» объединене. ВIалла отчеташ еш йоаца предприятеши организацеши а я. Царех я: Грозненски УПП ВОГ, СМП-131, Грозненски вIашагIтеха авиаотряд, кхоалагIа дакъа хIана дац аьнна Госагропрома предприятеш.

Дукха тIехьъяьнна а дикал лоха йолаш а отчеташ хьакхухьийт Минбыта, Советски, Ножай-Юртовски, Веденски РПУ-ша.

Паччахьалкхен дисциплина во я республика Госагропрома боахамий системе. Колхозийи совхозийи шера отчеташ хьаяхьаш а царна тохкамаш деш а дукха низ лу. Ший ханнахьа йоацаш а кхычарел вогIа а отчеташ уиттайир. «Альпийски», «Серноводский», «40 лет Октября», совхозаша, Сунженски районера «Восход», яхача Советски районера XX-ча партсъезда цIерагIча, кхыча колхозаша.

Отчет ший ханнахьа хьа ца елча вычислительни техниках, къаьстта ЭВМ-ах пайда эцилга лохлу, статотчетность кийчъяра технически процесс талх, и. кх. дI. 1988-ча шера отчеташ хьаяйта яхаш предприятешцеи организацешцеи телефонни къамаьлаш деш а, отчетах доахка гIалаташ къестадеш а, бархI эзар сом гаргга ахча дIадахийтар статистика республикански управлене.

Ший ханнахьа а дика а паччахьалкхен отчетность хьаяйт «Оргтехника» производственни объединене, Урус-Мартановски райпищекомбинато, «Нефтехимзапчасть» Грозненски заводо, «Грознефть» производственни объединене.

Б. МАГОМАДОВА,
Статистика Республикански управлене начальника заместитель.

Историе оагIош

МАНДРЕ

Вах-вахача лерагIа, аькхан тIехьа лела чарахь санна, тIехьара ца йоалаш хьувзар Мандречоа Iаьржа Iоажал. Бакъда, вала дага-м вацар из хIанз. Кхы из хьалаца а ца мега, тIехьа лела кIорда а даь, вита хила мегар-кх Мандре Iоажало. МоастагIчунцара чIир лехар дар цун керттера лерхIар. ДIайха латтар ахка. Хала дар са даха. Геттара кIезига йора цо наб. ШоллагIа ди дар Мандречо деникинцашта духьала тIом бу. Каст-каста хьахозар цунна маьждигера араеттача топий таташ. Уж бар деникинцашта духьала тIом беш бола цIе партизанаш. Иштта Мандречун топ массаза яла партизанашта а ховра из дов деш а, дийна а волга. ЦIаьхха духьалъэттар партизана бIаргашта СурхотIара тIом болабалале цхьа бутт хьалха хиннар... Коартолаш чуйохкара чуийнна ларма доаккхаш воал Мандре. Хьацаро йошаьй цунна тIаювха коч. Коартолаш хьаьхьа йоаллаше а кийча хургда ларма а, яхаш уйла ю цо. ХIаьта ханнахьа даь хIама дика а ма дий... Дага доаццаш ена ший воI волчча хьаотт Мии. Ший бе йоаллача Iаса IотIа а таIе, уйланга а яхе латт нана. Нани, хIана я-теш хьо тахан сел маьлхара яха, — йоах Мандречо. ТIаккха оал Мнэ: «Нана лейлахь са воI, сона долча каша ма дика хургдаркх, из Iа доаккхаш дола лармa». — Дала хайра ма долда укхох, аьле, бел Io а кхессе, ларма чура хьалъаравоал воI...

Ларма даьккха даланза дус. Нанас аьнначох, дега вас хул, бохам а боал Мандречоа тIехьагIа, Мнэ аьннача тайпара, цу юкъагIдисача лармах, лахьта а хул цунна. Мандречо из хьанийс а даь, цу чу Iочу а йиллар ший нана. ХIанз из деррига а духьалдена, дагадехачул тIехьагIа бохам баьлар партизана дега... Цу ханна ший ковна а юрта а тIагIолла го тасса йоагIача кIайгвардейций аэроплана тата хезар цунна.

Шийна аьттув болча дIахьулавелар из. Мандречун ковна а, маьждига а тIагIолла го боахаш хьийзар аэроплан. Цкъарчоа ший коа юккъе Iойоссаш санна хийтар из турпала. Селлара Iолохъяьр из лехкаш баьгIараша. Цул тIехьагIа массайттаза аера из, цхьацца долча деношка хIанз санна го а тоссаш. Бакъда, партизан, е хIанз а, е тIехьагIа а, хо-м валанзар моастагIашта. Сагота вар Мандре, хьалхарча дийнахьа тIом хьайнача шоай коа юкъера дов деш, СурхотIара дIа а ца болхаш Iийнача, лоалахарча Богатыревгlар Идига Баьталгирехи Татречохи фу хиннад ца ховш. Йоалаш топ а яц цар. Фу хинна дола — теш? Дийна бий-хьогI Идига къонгаш, йоахар цун дего. Са хьувзар къонахчун! Бакъдар ха лаьрхIар цо хIанз. Тебаш, лоралуш, коашкара коашка воалаш шин веший коа кхаьчар из. Цу коа юкъе ураотта йиш йолаш вацар из хIанз. Текха а текхаш боаккхар цо зем. Меттахьа еттаеннача моастагIий топех байна бадача Баьталгирехи Татречохи бIаргкхийтар цун, текхаш тIавахар из царна. Юхьмараж тIа даьгIа мозий, кулгаца лелха а даь, къаьрзача бIаргий ногIараш IотIаззар цо байнарий. Уж дIабохка а, дIаюстара баха а йиш йолаш вацар Мандре.

БIаргаго тарлора из моастагIчоа. Бакъда, шийна кIал йис-йиса хIама IотIа а нийсъеш, дикка къайладаьхар цо цар дакъий, ХIаьта, дукха доадаь жа а дадар байнарий коа. Лоа ца луш халахийтар партизана, из сурт шийна бIаргадайна, чIир леха лаьрхIар цо байнарий. Хоавелар Мандре гIаьрахошта. ЗалпагIа еттача топаша дIаухийтар лаьтта. Бакъда, тIема говзал лакха йола партизан аьле чу вар хIанз. Лерга нIана боаттIабе мотата а доалаш, лийлхар моастагIаша теха массехк дIандарг а. Мандре вийналта лаьрхIад цар. Майра а баьнна Татречун коа чуболабелар. Дикка бIарге а лаьца топ техар партизано. Наькха тIа кулг а дуллаш, цхьа чIоаггIа цIогIа а даьнна, вежар хьалха воагIар, хIаьта вокхар хаьрца латтача цIеной лен тIехьашка бовла кхийра. ШоллагIа яьннача топо вожавир царех тIеххьара вар. ЧIир лехар лархIанзар турпало ше вийнача шин деникинцех... ХIаране когаметта ве лаьрхIар итт моастагIа вар цун...

ХIанз шийна тешамегIа, аьттув дикагIа ба, аьнна, хетача моттиге вар Мандре. Ший топ Iойиллац цо цIакха а. Лак оза мара ца дезаш топ кийча хила еза, йоах цо' ши-шийца. Идига къонгаш боабаьчул тIехьагIа, кхы а чIоагIагIа бирсвелар партизан. МоастагIашта яр цун ерригга а эгIазал. Юрта тIом латтача хана дуккхаза а гIийртар деникинцаш Мандречоа тийша болх бе. Юртара дIагIo, яхаш капитана Забалуева ахийтача викалаша яьхар а динзар партизана. ХIаьта юрта да Удаев Хосбат-м Мандречо кхы юхава вухьаргвоацаш вахийтав. Бакъда, хIанз кхозлагIа боагIа кIайгвардейций отрядера викалаш, кIай модж йола ши воккха саг а эпсар а юкъеволаш. — Мандрега кхайк цхьа воккха саг... — хьона дикан даьхкад тхо. Тхо дахкийтар ва, отряда командир капитан Забалуев. Цо йоах хьога юртара дIавала. Ма боабе нах, ишта а дукха цIий Iодахад хьа карагIа. Деникинцаш бале а, нах ма бий Iа боабераш. Доккха зе даьд Iа отряда. Хьо дIаводе дикагIа да хьона. Церган хьекхае ваьлар Мандре, сов эгIазваха. ТIаккха уйла а яь, жоп делар:

— Са дегIа чу са а доаллаш юрт дIахецаргъяц аз. Со сай цIагIа, юрта, мехка ва. Деникинцаша боабаь укх юртара мискаш, бехк боаца нах хIана хьоабац оаш, цар наха тIаоттадаь къиза Iазап, йоагаяь СурхотIе хIана хьоаяц оаш, шоаш бакъле доахке, ва кIайча можамий дай! ДIадовла са бIаргагучара, шун цIий дезацар сона, шо гIалгIай децаре аз кхыча тайпара дергдар шуцара къамаьл. Дукха ха яцар юххьанца тIом болалуш, юрта имам ЦIечоевгIар Iадурахьмаш маьждига мимаре а ваьнна солот дилла. Цига гулбелар юрта мел бола къонахий. Дув биар моастагIчох латаргба, аьнна. Къаьра бинзар шоаш биа дув, яь чIоагIо, кхалнаьха кортали тIатуллалда юхатIехьашкахьа варгволчо, йоахар массане а. Из дацар цхьа моллагIа дола ди, из дар денал, къонахчал дуста, гучадоала ди. Дулхи хьалтIамаши хьалхашка а оттаяь, дила кад тIа а молаш, йстола тIа доккхий къамаьлаш «деча къонахех», саг вацар Нальгиев. Из вар къаман а, Даьхен а тешаме вола воI, вizза вола саг, къонах.

ХIанз фу дахьаш доагIа пю, — аьлар, юхьдуххьал а этта боаккхийча нахага, кIирвенна бIарахьежача капитана Забалуева. Уж бар цун отрядацара лаьрххIа лелабеш бола, гIалгIашта юкъе ухийташ бола лоархIаме викалаш. Мандречо шоашка даь къамаьл дIадийцар капитанага.

Сона дезаш дола жоп деладац оаш къаьна жIалеш. Шоана лайнадаларе дIагIоргдар из аькха юртара,— аьнна корта хьаллаьцар цо шинна кулгаца. — Юхь Iаьржа яьй оаш са Деникина хьалхашка. Фу аргда аз иннаралга — цIогIа детта ваьлар капитан. Кортош Iочудаха латтар викалаш. ТIаккха корнет Шапошникови рота командир Сланцеви хьа а бийха, аьлар — хьалъохка ер басурманаш! Боккхийча наьха бесаш дIададахар, уж дешаш хьахезача. Сабардел, — яхаш капитанага дехар де ваьлар шаккъе эпсар. — Ма боабе боккхий нах... Вайна накъабаьннаб ераш, кхы тIа вайна эшарг а ба.

ТIаккха къахетам беш санна аьлар Забалуева, — дIабаха са бIаргагучара хIаьта! ЦаIаш ба, партизанаш а ераш а.

Топа пхо латаш, моцало кIалдуган дацар Мандречун болата дог. Из ше ма варра тIема саг вар. ЦIийца даьккха Советий Iаьдал бахьан долаш ше лерг хиларах дог тийша вар турпал. Чакхбаьлар СурхотIара тIом. Мандречоа чIоагIа дагайоаллар деникинцаша йоагаяь юрт. Из керда хьалъеш Советий Iаьдало новкъостал дергдолга дог тийша а вар из. Из деррига кхоачаш а хилар. Советий Iаьдало хIара цIенна лаьрхIа делар итт-итт тума ахчеи, хIара сага лаьрхIа дикагIдола пхиппха метр кIадеи. Из а дар доккха новкъостал цу халача хана. Хьалйир керда СурхотIе. Советий Iаьдало йоккха терко йир СурхотIарча а, кхыча юрташкарча а наьха. Терко ца еш битанзар граждански тIема къаман турпалхой а. 1928 шера Москве Iовига, бизза цхьа бутт ха яьккхар Нальгиев Мандречо. Кремле вIашагIкхетар хилар цун советски кулгалхошца. Выступленеш йир Мандречо бIуна хьалхашка, эрсий мотт ховш волча турпало хийцца къамаьл дора бIухошца. Цига делар Мандречоа деза совгIат — «ЦIеча Байракха» тIема орден. Из дар цу хана эггара лакхера дола тIема совгIат. Мандречо нийс денна баьча тIемах дувца кинофильм арахийцар «Союзкинос». ХIанз из СССР цхьан архиве улл. Тахан дукха нах ба СурхотIа а, кхыча моттигашка а Мандречун наькха тIа яьлла «ЦIеча Байракха» тIема орден ювцаш а дагайоагIаш а. Каст-каста вувц Нальгиев Мандре СурхотIарча наха, къаьстта из дагавоагIараша. Мандречун къаьстта памятник дегIа хила доагIар СурхотIа. Из цига дагIаш дац, е цун цIерагIа улица а яц юрта, — Из а хила езар.. Из деррига ца хилар гIалат да. Цунна памятник догIа а, цун цIерагIа улица хилийта а оарцагIбаргба, аьнна, хет юртарча наха Назрановски района а республика лакхерча органий а хьакимаш! Из вай массане а декхар да! Иштта хиннав 89 деникинец вийна вола, вай кхувш йоагIача тIехьенна масал а хинна дIаэтта, гIалгIай къаман турпал Нальгиев Дотмарзий Мандре!

С.-Б. АУШЕВ.

ЛАЗАРЕХ ЛОРАДЕ ХЬАЙБАШ

Чакхдаьннад Iа, юкъекхаьчай бIаьсти. Хьайбаш леладерашта эггара халагIа йола ха тIехьашка йисай. Сихха дегIайоагIаш я цонашка, эрн, хIаьта культурни даьгIенашка буц. Цига леладе арадоахаргда кастта доахан. Цу гIулакхо йиш хулийтаргьа хьайбай продукци дикка тIакхетийта.

Толам боаккхилга духхьал уж дика кхабарах тийша а дац. Хьайбашта дика доал а эш. Тоаде дезаргда санитарни хьалаш, зооветеринарни гIулакх делга.

Хьайбаш дебадара, цар продукци алсамъяккхара чIоагIа новкъарле ю тайп-тайпарча лазараша. Царех цаI пироплазмидоз, яхар да. Из хьоаду даьгIенашкарча фашкаргаша. Цудухьа ахканарча лагерашка доахан дIдигачул тIехьагIа уж тайпа зе деш йола садоаха хIамаш еба ца яйтара низ дIакхоачар де деза.

ГIулакх миштад аьлча, цу лазараша республика боахамашта доккха зе ду. Масала, лазар а кхийтта тоабеннача хIара Iаттагара хьа ца йоаккхаш шера юкъера лаьрхIача 160—200 килограмм шура юс. ХIаьта къона хьайбаш лерттIа дегI ца доаккхащ дус. Пероплазмидозах цкъаза 70 процент хьайбаш ла. Цунца цхьана из кхоачамбоацар нийслургдоацаш гIулакх вIаштIехьдаккхар дукха чоалхане а дац. Де дезар — даьгIенашкара фашкаргаш хIалакьяра хан-ханахьа хьайбашта молхаш еттар, уж лувчадар. Из болх хьайбаш леладара хьалашка хьежжа бе беза. Нагахьа санна, доахан доажадара помещенешкара ара а ца доахаш, моша доакъар хьатIакхухьаш кхоабаш леладеш дале, даьгIенашкарча фашкаргашта духьала царна хIара кIира молхаш етта эшац. Цу тайпарча боахамашка хьатIадоаладеча хьайбашта мара бац из болх. Цхьабакъда, фашкаргаш йолча даьгIенашка доажаду доахан, хIара 6—7 ди даьлча молхаш техача хи чу лаьрххIа йолча ваннашка, е ДУК яхача агрегатаца лувчаде деза. Лоамашка леладе дугача доахана, уж дIадигалехьеи IоцIадоаладичеи шозз-шозза лувчаде деза. Из болх чакхбоаккхаш пайда эца беза цхьа процент хлорофос шийца йолча маркхалах.

Фашкаргашта духьала чакхйоаха мероприятеш биологически мел пайда беш я тахкара 1975—85 шерашка доахана, жена, гаьзарашта, говрашта, варашта, гамажашта, якашта, хьакхарчашта, цхьадолча акха лелача хьайбашта тIера тайп-тайпара ха йола 47 эзар фашкарг гулъяьяр. Къоастайнча уж 18 тайпара хилар. ХIаьта 1974 шера даьча тохкамаша цар 24 тайпа гучадаьккхадар.

ХIанз республика фауне дIаяьннай укх тайпара фашкаргаш: И. редикорцеви, И. фронталис, И. кронулайтус, Г. концинна, Р. Шульце. Наггахьа мара хоалуш йоацаш дIайолаш латт Г. инерлис, Д. дагестаникус, Б. калкаракус яхараш. Цу толамга кхаьчаб республика ветеринарни станцей болхлой, царех дукхагIболчар фашкаргашца къовсам лоаттабеш лерргаIа антропологически мероприятеш чакхйоахаш хиларах.

Тоам беш хIама да, 60-70 шеращца нийсдича, пероплазмидоз яхача лазарах цамогаш хула доахан тIеххьарча хана итт-пхийттаза кIезигдалар. ХIаьта соахка из лазар кхийтта республике гIолла 0,3 процент мара хьайбаш хиланзар, хIаьта 58 шера — 7,7 процент дар. Цул совгIа, ворхI районе соахка цхьа хьайба гучадаланзар из лазар кхийтта.

Цунца цхьана республике цамогаш хинначарех 41,2 процент доахан Шелковской районера дар. КIезига хиланзар Надтеречни, Ножай-Юртовски, Наурски районашка а. ХIана нийсденнад из иштта? Цу хаттара жоп луш эггара хьалха белгалдаккха доагIа цу районашкарча ветеринарни службаша шоай болх мелбалийталга. Шера йIаьйха йолча юкъа — апрель бетта денз ноябрь хьатIакхаччалца — доахана фашкаргаш ца лаьттийтара гIулакх ледара чакхдоаккхаш хиннад. Наг-нагахьа мара лувчадеш хиннадац. Во пайда ийбаьб лаьрхIа йолча душевих, ваннех, дезинфекционни машинех, опрыскивателех. Уж бахьанаш долаш соахка цу районашк апироплазмидозах цамогаш хинна доахан лурчагIа хинначул а 3—4-зза дукхагIа хилар, 43 бежан делар. Кхы а доккхагIа зе хилар боахамашта де кхы хIама доацаш урс хьекхаш хьайбаш доадарах.

Тохкамаш деш гучадаьлар цу тайпара гIалаташ кхьча районий боахамашка а нийсдолийташ хинналга. Каст-каста телхаеш хиннай доахана молхаш тохара графикаш, ханал хьалха даьгIенашка леладе арадоахаш хиннад кхычахьара хьакхувла дикача фух дола доахан, и. кх. дI.

Опыто хьахьокх: ветеринарни болх лерттIа вIаштIехьбаькхача, графикага хьежжа хан-ханахьа фашкарга духьала доахана эша гIулакх деча, пироплазмидозах доахан наггахьа мара цамогаш ца хулилга. Из болх даьгIенаш тоаеш агромелиоративни мероприятешца цхьана чакхбоаккхача Грозненски, Сунженски, Ачхой-Мартановски, Малгобекски, Урус-Мартановски, Назрановски районий боахамашка тIеххьарча хана вIалла а хилац хьайбашта пероплазмидоз.

Доахан лоаттадеча помещенешка хан-ханахьа молхаш тохаро, ахкайарча лагерашка хьайбаш леладара болх лерттIа вIаштIехьбаккхаро аьттув балийтаб пироплазмидозах цамогаш хула доахан дикка кIезигде Шалински Гудермесски районашкарча боахамашка а. Цу хьакъехьа къаьстта а дувца доагIа Шалински района «Курчалойский», «Гудермесский», Грозненски района «Родина» яхача совхозех. Цар ветеринарни болхлоша хьайбашта хулача лазарашта духьала къовсам лоаттабеш лерттIа эша гIулакхаш чакхдоахандаь, тIеххьарча пхи-ялх шера цхьа етт цамогаш хиннабац. Цудухьа хIара шера тIакхеташ я цига йоаккха хьайбай продукци.

Пироплазмидоз яха лазар ца кхетийтара лоархIаме да, масала, лоамашкарча даьгIенашка леладара хьайбаш цига, лехкка дIа а ца дугаш, машинашца дIакхувлар. ТIаккха наькъагIа фашкаргаш латарах кхерам бац.

Уж мероприятеш зооветспециалисташа лерттIа чакхъяхарах тийша хургда, укх шера республика хьайбаш леладераша шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачащдар.

Б. ДИКАЕВ,
ЧИНИВС паразитологе лабораторе заведующи, ветеринарни Iилмай кандидат, республика заслуженни ветеринарни лор.

КЛАССА КОМСОРГ

Дика дешаш, активист хилар ца дезаш цхьаккха дешархо вац. ХIаьта из массане а вIаштIехьа доалаш хIама дац.

— Цхьан безамех хург ма дац гIулакх, — йоах 10 «А» классе деша ягIача Тавакалян Светланас. — Ший дега уйлаш чакхъяхара духьа масса долча хIаманна теркам бе беза, къахьега деза, дукха а книжкаш дешаш хила веза дешархо. Литературана, искусствана тIакхувш хила а веза. Школьни вахаре дизза дакъа лоацаш ца хилча ховргдац дунен тIа долча хувцамаех хIама. ХIаьта Гикаловскерча юкъерча школа дешархо Тавакалян Светлана ше иштачарех я. ТIехдика дешарех а яц из, цо дика деш, общественни гIулакхашта юкъе дизза дакъа лоац, ийшича метте дика новкъост а я. Дешарах ца кхеташ волча дешархочунна новкъостал де кийча а я. Цхьаккха тайпара комсомольски болх дIабодац Светлана юкъе йоацаш. ЯлхлагIча классе деша дагIача берашта пионервожати я Светлана. Субботник долаш, кхыйола мероприятеш классо дIахьош бераща хул из массаза а.

Берий дог-безам айбе, ше яхар царга хьадайта, уж шийна тIехьа баха ховш я йиIиг. ВЛКСМ комитета член, школьни Ленински музея совета председатель, 10 «А» класса комсомольски организаце секретарь, — масагIа я цо лелаю общественни нагрузка.

Светланас чакхйоаха комсомольски собранеш чIоагIа безаме, пайдане хул. Харцо ювцаргйолаш яц комсорг, бакъдар дIаоалаш я. Комсомольцашца цхьана арадоахаш дола пенгазеташ теркам тIаувзаш хул. ХIаьта иштта сакъердаме дIакхухь бераша шоай салоIа сайренаш.

Иштта цIагIа а дика новкъостал ду Светланас ший нанна.

Лоацца аьлча, цун вахар кхувш йоагIача тIехьенна хьокхам ба.

С. М. ЯСУЕВ.

Доззол дехьара

СРВ. Халкъа эша товараши экспортни продукции дукхагIа арахецар — Вьетнама компарте VI съездо оттадаь из декхар кхоачашдара шоай низаш тIадерзадаьд республика къахьегамхоша.

СУРТА ТIА: спортивни кога гIирс беча Ханойски предприяте арахецачох аханел совгIа йола продукци экспортагIа дIаухийт. (ТАСС).

ЧЕХИЙ СПЕЦИАЛИСТИЙ КЪАЙЛЕНАШ

Йий доацаш Чехословаки йовза хала да, небоскребаш йоацаш Америкен пирамидаш йоацаш Египети санна. Эггара тIехйолча дунен халкъашта юкъерча конкурсашка цкъа даьккха ца Iеш эггара тIехдола совгIаташ даьха чехий йий мехка ший тайпара дола «визитни карточка» да. МоллагIча кхыдолча маларал дукхагIа да укхаза йий. Из къаман традицей, историе, культура элемент я.

Чехе (Словаки чхьагIар дикагIдолаш я) йий даккха доладаьд юкъерча бIаьшерашка, 1352 шера эггара хьалхара йий молаш бола нах тIаийца. Европе эггара къаьнагIа йола «Веза лоархIа Томаш волча» яха пражски йий ду предприяти хIанз а болх беш я. Кхы цул кIезигагIа йовзаш яц «У калиха» яха йий доаккха предприяти а. Цига хиннад «Кадайча салтечо Швейка» леладаьраш. ХIанз а тIехь укхаза хьалъэлла улл Гашека романа тIа дувца императора Франц Иосифа портрет, болх беш я дунен хьалхарча тIема ханара фисгармони а.

ЧССР-е хала да мо йий мала моттиг йоаца нах баха пункт хьалаха. Городе а юрта а из ший тайпара йола общественни центр я. Цига телевизорга хьеж, хьалхашка латта дешаш дувц, газеташ деш, картех ловз. Йий молача цIагIара бар санна боккха безам ба. Гата тIатессача цхьалхача истола тIа дагIа зIамигсаги йоIи, ха яха мари сесаги. Укхаза хул шоаш цхьаь боландаь нахаца йист хила арабаьнна боккхий кхалнахи инвалидаши. Мала вусаргва йий молача е цунна юхе бIарга ца гуш — укхаза хул ший декхараш кхоачашдешвола полицейски. Театре е музее эшачул дукхагIа веза из укхаза.

Оаха ца кхетадеш цхьа хIама да: гобаьккха форд санна дукха корта бохабу малар да — веха, харцахьа лелаш саг вац. Корта бохабу малар, къаьстта йий, Чехословаке цIаккха а ца доагIача тайпара миннадац. Йий мола моттиг массе а хана хиннай дукхача бIаьшерашка наха лерттIа гIулакхаш леладу моттиг. Йий дохкача моттига да массаза а хиннав безамеи нах дика тIаэцаши. Из цIаккха а хилац чувенача сагаца гIожа, цунна зе тоха гIерташ. Из тIадувхача барзкъана дика кийчвенна а корта бохабу малар маланза а хул. Циркера жонглер санна лел из: йий Iодотт, из зале багIача наха дIакхухь, оза сигареташ лу, даьча хаттарашта жоп лу, йоасаенна кружкаш хьагулъю, юл. Цун болх хала ба, сарахьа кIаьдвеле хул бармен, бакъда, эгIазваха вIалла а хилац. Клиент цунна вола хьаша ва, цунна халахетар де йиш яц, е шийх бола тешам боабе а йиш яц. Нагахьа санна стойкана хьалхашка Iа цхьа кружка йий дехе, тIаккха бармена цох доагIар хьада аргдац хьога, хIана аьлча кхы а йий мала хьа безам отта а мег. Хьаккхашта дIаюстарвала а мегаргва, хIама дага а доацаш, стойка тIа массаза а доккхий оаргкхилгаш латт бутербродаши кхыдола шийла кхаллари чудолаш. Барменага ца хоатташ царех шийна деззар хьаэца мегаргда, менна, дика ваьлча доагIар дIалургда Iа. Йий менначара дIаводаш цхьа хIама да дищдалийта йиш йоацаш: бармена Iодика ювца еза. ХьачувоагIача хана моаршал хатта вицвала йиш яц. Чехий йий дохкача моттигашка дIачуваьлча аргIана оттавезаш вац. Нагахьа санна йий молача цхьан моттиге готта яле, лоаллаха йий дохкача ваха веза.

Кхы цхьаькха башхало а я укхазарча пивной традицей: городий улицашка каст-каста укхаза бIарггаго йиш я йий чудола кхабалгаш бейоахка нах. Из цIагIа мала чукхухьа йий да (чехашта дукхагIа деза шушачура доаца йий). Дукхаза гургва хьона кружка йий нийца вода саг — цIагIа молаш безамегIа хет цунна. Из де хала дац: Прага къаьнарча районашка хала да бIаь метрал гаьнагIа пивной йола квартира лаха. Пивной балха график хувцалуш я, нагахьа санна цхьа пивной дIакъайлла яле, цунна улувра яр йийлла хургья. Iуйрийна ялх сахьат даьлча хьаеллаш пивнойш а я. БархI градусага кхоачаш чIоагIа дола йий производстве мала мукъа ба, хIаьта йIайхача цIехашка болхлошта цар болх беча моттигашка мах боацаш йий дIакхухь. Чехословацки хоккеистий меню тIа гуччахьа йий да.

Чехий йий дарбане хиларах дувцаш, къаьстта щелочной Пльзеньскичох кIезига легендаш яц. Жамарашта дола лазараш чехашта кIезигагIа хул, яхаш дувц, диар дикагIа дегIах латара новкъостал ду йийс, йоах. Лораша йоах, пльзеньски йий жамарашка хула тIой дохадеш да, хIаьта а минеральни хий мела могаду цар. Ийнца кхераме ши компонент я — алкоголь (кхо процент гаргга), йоккха калорийность (цхьа литр йий ши бIаь грамм хулача колбасана нийса я). Из а вож а боарамал тIехдаьккхача унахцIенонна зене да. ХIаьта малагIа даар да тIехдаьккхача зене доацаш? ФуннагIа дале а, ЧССР-е цхьаккха саг вац цу тIа гIолла йий мела мегаргдоацача доаккхаш.

Кхы кIезигагIа легендаш яц чехий йий дика хиларах дувцаш а. Цхьа ший тайпара хий да из йий доккхаш, тIема чул а чIоагIагIа къайленаш лораеш яхаш, дувц. Из дош дашха вахар со ше хьахинна бIаьи шовзткъеи итт шу дизар белгалдаккха кийчлуш йолча «Пльзеньский праздрой» яхача комбинате. Мукхах солод кийчъеча, йий кхехкадеча, хIаьта цул тIехьагIа совсийтача цехашка лелаш сона гучаяьннар цхьа къайле мара яцар — «диазза шийтта йолаш из кийчдар». 12 градус хула пльзеньски йий 12 сахьата кхехкаду, 12 дийнахьа совсийт, 12 кIира кхачийт.

Цул тIехьагIа подвалашка дахар тхо, ма дарра аьлча из нийс километрал йIахагIа йола гIомара кхеран лаьттан кIалхарча коридорий система я. Укхаза геттара йоккхийча бешкашкеи цистернашкеи кхачаш да» йий, хадданза йиъ градус мара йIовхал а йоцаш. Уж бешкаш йолчча йий йолча къайленах дола дош оттадир чIогтIа. Соца хинна комбината пропаганда отдела кулгалхо волча М. Гайдука, вела а къежа, дийцар: «Дукха ха йоаццаш укхаза бар американцаш, царна а иштта из хара лайр, кхыметтел пенаш хьаьхача топпара образецаш яьхар анализа. Цхьанне теша тигац пльзеньски йий цхьаккха къайле йоацаш да аьлча, ца теше а да-м иштта да из. Цхьабакъда дика йий хьадара дика хий-м эш. Цу гIулакха дола къаьстта хий а дац тха, хий Iовча из чIоагIа цIен-м ду оаха. Цул совгIа дика мукх а эш, ший къаьстта белок а йолаш. Из оаха ийбу тхоай массазарча поставщикашкара. Тхо чIоагIа хьож мукхаца совлен химически веществаш ца хилийта, нагахьа санна уж хуле, тIаккха экспорте йий дахьийтача доккха халахетар даргда тхона. Дика хмель ийю оаха тхоай области Жатецки районе. Болх бу Градце-Кралове хьаеш йолча тхоай даймехка оборудованеца. Из тхацига меттел доазол дехьа а оттаяь я, иштта СССР-е а. Керттера къайле я йий деча хIара этапе технологи цIенхашта чакхъяккхар. ЛоархIаме да цхьа хIама диц ца далийтар: эггара дикагIдола йий а атта толхадергда, нагахьа санна дIаоттадаь из нийса ца лоаттадой, харцахьа транспортаца дIадохьийте, йий чудола хIамаш цIена ца хулийте, малар йоагIаш йолча температурагIа доацаш хуле».

Шера йоагIача моллагIча а хана чешски пивнойшка Iодотташ дола йий ворхI градус гаргга йIовхал йолаш хул. ХIанз из гIулакх техникас ду, хIалхагIа кхыдола наькъаш лехар. Пльзеньски музее латт йий дийтта къаьнара истол. Цу тIа юккъе йоккха кхера Iоакъа улл. Цу тIа латт олово даьккха топпара кхабилг. Из ерrига а хIамаш шун тIа багIача наха къамаьл деш йоаккхача хана йий дIоах ца далийта оттаяь я. Цкъаза лаьттан кIалхара кхеран е аьшка турба истола юкъе хьал тIа йоаккхаш хиннай, цу чу гIолла шелал латтаргйолаш.

Цу музее хайра сона, йий дика — во да хьожаш йолча ширача способах дар, из дувцаш хезача легендагIа дар дагалаьца хIама доацилга. Бакъда, ширча замалахьа йий доаккхача хIара саго ший продукци миштай хьажа общественни «ОТК-га» луш хиннай. Цун членаша йий Iодотташ хиннад дIаьхача гIанда тIа. ЛаьрххIа тIоарасках яь хачеш а ювхаш цу тIа IотIаховшаш хиннаб. Йиллача ханналца цу тIа а баьгIе, вокккхагIволчо гIовтта аьлча, цхьатарра хьалгIовтташ хиннаб. Нагахьа санна йий дика дале, уж гIовттача хана гIанд а хьалъайлуш хиннад. Из гIанд кхы Iо ца дожаш пхи метр гаргта дIадихьача — из рекорд хиннай. Цул тIехьагIа хьахиннай йий даккхара технически прогрессал тIехьа ца юса тIахьожама технически прибораш. Йий брак йолаш доаккхаращца цIенхаштта гIулакхащ леладаьд. Цунна тешал ду музеерча экспонато а — Iетталуш йола аьшка ошейник фоартах йоллаш хиннай. Из а йоаллаш города керттерча майдане вийхка Iохоавеш хиннав во йий даьр, кхо ди доаккхийташ. Бакъда, тIехьагIа кIаьдагIа хиннад цунна тоха гIод.

Бракоделашца цхьана Чехе корта бохабу малар совдоахараштеи тIехдаьккха йий меларашteи таIазар деш хиннад. ХIаьта, лерттIа йий меларашта а из дезарашта а столяраша лаьрххIа йола мебель еш хиннай, гончарашеи стекольщикашеи — бокъонца йола искусства произведенеш — йий мела пхьегIаш. Массаза а пивнойшка ухарий шоай цIи тIайола кружкаш хиннай гербаш, вензелаш, иштта кхыдараш тIа долаш. Фотографи хьахинначул тIехьагIа пивне ший сурт тIадола кружкаш хулга мода а хинна дIаэттад. ХIанз а тIехь я ший цIи тIайола кружкаш.

Шовзткъе итталагIча шерашка дукхханахьа долаш да: «Йий мала — лаьтта Iунал де!» яха лозунг. Йий доаккхилга ЧССР халкъа боахама доккха дакъа да, цо боккха пайда бу, доазол дехьа дIакхухьийташ а. 70—80 шерашка чIоагтIа лакхделар цу даькъе советско - чехословацки цхьана къахьегилга. Чехословацки оборудовани а оттаяь, цун технологеца СССР-е дукхача городашка хьалйир йий доаккха заводаш. Дикка дукха нийцар чешски йий а.

ТIехьагIа 1985 шера кхыдар хилар. Стихийни хатар санна дувц цох «Пльзеньский праздрой» комбинате. Антиалкогольни эпопея йолаелча цхьан оагIорахьарча порядкагIа дIадаьхар деррига бувзамаш. Дукха къахьегам дIайахийтача янтарни бос болча маларах фу де деза? Лоацчача деношка эрга миштa йоаккхаргья геттара йоккха производство, миштa соцаергья тайп-тайпарча стадешка йола 12 кIиранара цикл? Вахара кхетама хьисапа тIехьа къовсам лоаттабераша теркал дацар уж кIезига хIамаш, дунен халкъашта юкъерча экономически декхарашка уж тайпа хIамаш доакъазал яле а.

ХIанз советски партнераша предложенеш тел чешски йий доаккхаш юха а цхьана къахьега ловш. Дувцар да — цхьана йола предприятеш хьалъелга, духхьалара бувзамаш увттаделга...

Николай ГОРЛОВ.
АПН соб. корр.

Прага.

Джургаев Мохьмад

ЖожагIатен Iазап

ДОКУМЕНТАЛЬНИ ПОВЕСТЬ

Сийлахь-боккха Даймехка тIом хилалехьа хьалха Джургаев Мохьмад Юсупович города Грозне Октябрьски района халкъа судахо хиннав, цул тIехьагIа — Урус-Мартанан района прокуратура следователь. Нохчийн гIалгIайн Казахстанен Киргизен дIабахийтачул тIехьагIа цо болх баьб Талды-Кургански облисполкома звакопереселенчески отделаначальник волаш. Нохч-ГIалгIай АССР меттаоттаьчул тIехьагIа милице органашка гIулакх деш хиннав, цул тIехьагIа цо болх баьб советски органашка хержача гIулакха тIа волаш.

Доккха Iазап тIакхийтад Джургаевгеи цун гаргарча нахагеи сталинщина хьаьръяьннача хана. Аьл-дитт дийнахаген вIашагIтехача бехкагIа ха теха Астрахана юхерца лагере ха токхаш хиннав цун да, ерrига хало текхай цун вошас Абубакара, Мохьмад ше а чуваьллав гIайтIане йовзаш йолча Темниковски лагерашка (Темлаг).

ХIанз Мохьмад Джургаев пенсе ва.

Вай воай гебагIаца...

Аз дувцачун тIа дац цхьаккха дагалаьца хIамеи дагалаьца тайпан цIии. Деррига а хиннар да. Аз укх тIа цIераш йоахаргйола нах дийна хила а мег. Аз догдоах уж е цар кхоачара нах йист хургхиларга а нохчийи гIалгIайи шоаш бахачара бохабаь дIабахьийта хиларахи СибарегIа, Казахстане, Юкъерча Азе цар хиннача вахарахи лаьца дола ер драматически дувцар кердача эпизодашца цар кхы тIа хьалдузаргхиларга а. Цу тайппара, иштта хьалйизача «яьсса лаьттача моттигах» «Доацаш хиннача книжка» хIанз, гласноста хьалашка дерригача советски халкъо а ювцача сталински къизача Iазапа ханах дувцаш йола, оагIув хургья аьнна хет сона.

* * *

...1944 шера февраль. Республика прокурора распоряженегIа со вохийт Чеберлоевски районе. ТIехь-тIехьа дукхагIа цхьа во хIама дагаахарца са аькхъухаш вахар со цига: хIанз-хIанз боккха бала тIаотташ хIама хургда-кх сона аьнна хеташ. Сай хур дора аз из уйла эккхае гIерташ. Кхеравелча фуннагIа а дага ма дохий. «Лагере хинначо» дагаухийт аьнна сайна салоIам бе гIертар. ГУЛАГ (лагерий керттера управлени) яйзачоа цIаккха йицлургьяц из, цун кхерам дIабалац. Иштта хIама хиннад сона а. Бакъда, фронтера хулача дикача хоамаша лагерех хула уйлаш эшайора. Дагадехар вешийгара Борисагара дена дог айдеш дола письмош а. Малхбузерча вай доазон тIара денадар уж. Са воша Сайпи (иштта яр Бориса цIи) ялхайтта шу мара даланза волча хана цIагIара ведда тIем тIа вахавар. Эггара хьалха из тIем тIа эттавар Сталинграде. Цига веннавар со шоллагIIвола воша Чингисхан а. «Карпашка гIолла тIехдовла кийчлу тхо, вай лоамашта тара да уж...» яхаш яздора Бориса. Из Берлине кхаччалца тIом беш хиннав, хIанз Шолже вахаш а ва. «Вай лоамашта тара да уж» яха дешаш дукхаза а дагадохар сона Чеберлой водаш. Со цига вохийташ вар цхьа уголовни дош тахка. НКВД моттигерча отделене лаьца воаллар итт саг. Уж бехке бора политически бандитизм лелаьй гитлеровски разведкай агенташца бувзам болаш хиннаби, яхаш. Республика прокуратура шийна могачогIа духьалъяр беррига низ шоашка болча «энкэвэдешникаша» законагIа доацаш леладеча гIулакхашта. Цул хьалхагIа лоамашка аькха санна къиза хIамаш деш ва, яхаш хозаш вар Берияй хулла цхьа Албогачиев. Хьалхе а оттаьча разнарядкагIа цо чурча гIулакхий моттигера органаш декхарийла йора иштала политбандиташ, иштала фашистски агентурана гIо дераш лувца. Разнарядкаш тIагIертте кхоачашйора. Из жожагIатен маховик кхестаеш йола оасаш Москве, Берега, Цунга шийгга... кхоачар.

Къаьсттача лоархIамеча дешашта вола следователь хиларах тарра. Чеберлоера доахан кхоабаш вола итт саг лацара бахьан тахка дезаш дар аз дихьа гIулакх. Прокуратурана корадагIацар «энкэвэдешникаша» уж бехке беш хилара бахьан бакъдеш хIама, хIаьта цар дIадехар дош сихагIа суде дIачулулга. Ший бахьан доацаш дацар республика прокурора цу гIулакха со харжар а. Политически бандитизмагIа бехке ваь Темлаге дукхача хана чуваьллачул тIехьагIа, бехке вац аьнна мукъавалийта, шин шу дар со Урус-Мартанан района прокуратуре следовтелалла юхаоттаваь.

«Чеберлоевски дош» дувца доладалехьа се цу статьягIа мишта бехке веш хиннав лоацца дувца безам ба са. ХIаьта НКВД Урус-Мартана РОВД начальник хинна Зизаев (дукха ха ялале из а «фашисташта гIо деш хинав» аьнна топаш теха вийра) цкъа а шозза а човхаваь Iийнавацар прокуратурас разнарядкагIа политически бехке а беш нах лувца гIертар бахьан долаш. Эггара дукхагIа соца къувсаш вар Зизаев. Сай гIулакха тIарча декхарагIа а законагIа а доагIаш дагадохарагIа лийца хинна «дезертираш», «политбандиташ», «деклассированни элементаш» аз мукъабувлийтар. Цу тIа гIолла тахка доладир со хьавалара дош. Хьалъайдир со паччахьа полковника воI, паччахьана дика гIулакхаш дарах совгIаташ тийннача эпсара воша хилара дош. Боккъалдар аьлча, са да прапорщик мара хиннавац. Российски Даьхе хьалхарча дунен тIем тIа лораеш майра тIом барах кхоъ Георгиевски жIарг денна а хиннав, хIаьта воша Абубакар — цаI денна. «Цу шинне а суд текхай из къа хьарчар бахьан долаш».

ХIаьта Зизаева со бехке ве бахьан лехача хана уж шаккхе а дийна вацар.

Бакъда, РОВД начальникаи Грозненски цун шефаштеи корадир сох мIара тасса бахьан. Сонеи цу хана облисполкома секретарь хиннача Казалиев СаIидаи (хIанз дийна волча) юкъе хиннача бытовой довнах аз лелаер политически бандитизм я аьнна, хIама дир «энкэвэдешникаша». ХIаьта прокуратурана магаизар цу бехках со кIалхарвакккха. «Тройкас» лоацца заседани йир — кхо шу ха техар сона. Со вовзаш хиннача дукхханешта хетар со атта кIалхарваьннав, аьнна. Из ишта дале а, со летткъар, из блицприговор сайна ярах. Сайна цох дикадар хургда меттача сона Лакхерча судо кхы а ши шу тIатехар. Нах бохабаь дIабахийта кийчлуш СССР НКВД-ас бIарчча халкъ воча оагIорахьара дувцар, ше тIехьагIа дергдар доагIаш даьд алийтара, политически мотивегIа лаьца хIара саг а лоархIаме оттавора, иштабараш дукхагIа хилийта гIерташ. Со лаьцача хана денз уж дукхагIа хулар.

Цу тайппара, со Гулаговски архипелаге ваха саг а хинна дIаэттар. Цу хана грамотни юристаш кIезига бар. Лагере са «аьттув баьлар». КВЧ-е хьожавир (культурно-кхетама даькъе), хIаьта цу балхаца цхьана сона тIадилар лагере чухь деча зуламий следстви елга а. Къиза яр лагерера порядкаш: цхьаккха а бокъо яцар сага, саг цхьанна а хIаман маьха вацар. Бакъда, кIарцхалаш доахка аьшксаьрг техача карта чухь болх беш а сай принцип хувцанзар аз: даьча зуламца диста хила деза цох доагIа таIазар а. Се бехк боацаш чувоаллаверг лоархIар аз. Из а дар цу хана юриспруденце во лоархIаш. Цу юриспруденцега гIолла болалора саг бехке веш бола цIе кIаьда (цIеша биза) никъ: лаьца воаллачо ше бехке хилара мукIарло дарах иштта оалар хIаьта. Из яр СССР прокурора ше А. Вышинске (цхьан хана В. И. Ленин лаца гIерташ хиннав из) бехке боацаш боабаьча наьха керта тутехи тIеххехи хьалъяь гIала.

Лагера кулгалхошта касталашха гучадаьлар са «Iаьдала духьалара политически гIулакхаш», со из бахьан таIазар ца хулаш вусаргвацар, нагахьа санна... Лоацца аьлча, со волча гаьна хиннача Нохч-ГIалгIайчене халкъа моастагIа ва аьнна Казалиев СаIид лаьца вецаре. Сталинско-бериевски маховик сахьата механизм санна кхестащ яр къахетам боацаш нах хIалак а беш.

Цу хана денз дукха шераш дIадахад. дIадаьннад хинна халахетараш а, даь дегабуамаш а. Боккъалдар аьлча, сона халахийтар Казалиев лацар, из лацар бахьан долаш хила кийчдеш хиннача таIазарах се ваьнна вале а, Из бахьан долаш бехказа а воаккхаш се лаьцачара хьахийца, следователа балха тIа юхаоттаваь вале а. Казалиев СаIид социалистически идеалех чIоагтIа тешаш саг хийттав сона, хета а хет. ТIехьагIа из а бехказа валийтар, вешта аьлча, Сталина личноста культ гучаяьккхачул тIехьагIа. Цу хана жожагIатен масса го чакхбаккха бийзар цун!

Дувцаргда «Чеберлоевски дош». Се вохийтача моттиге итталагIча феврале дIакхаьчар со. ДIа ма кхаьчче а дешага хьажа волавелар со. ГIожагIча тайпара политически статья тIа даьккхадар из. Цу статьягIа бехке беш хинна нах, хIама ховш боаца баьде нах бар, доахан-жа леладеш баха а бахаш. Цул совгIа, со чIоагIа цецваьккхар царех цаI къореи меттазеи хиларо. Царех воккхагIа а аз белгалдаьчогIа царна юкъе хьаькъал долашагIа а волчунга хаьттар аз, «малагIча мехко бу вай мехка духьала тIом?» аьнна. «Аьъ, фу ях Iа, тIом ба беш?» — аьнна сога юха хаттар а деш, цецваьлар из. Къореи меттазеи волчо хаданза корта лестабора, Iинмадаш йора, бIарогаш хьувзадора. Цхьа хIама ала гIертар из...

Царна бIара а хьежаш уйла йора аз, сенна боалабаьб ераш цу гаьнарча чIожара, лоамий лакхача довкъашкара баьха укхаза, бераш санна бола, хIама ца хов нах эггара доккхагIдола зуламаш даьд яхаш бехке беш, яхаш. Нагахьа санна прокуратура юкъеэккхалехьа уж топаш теха боабаь баларе, тIаккха немецко-фашистски агенташца цхьана хьинаре гIулакхаш деш хинна «Даьхе ехкараш» итт саг дукхагIа хинна хургвар. Из мара НКВД эшар а дацар. Сайна геттара боккха тоам а хулаш соцам бир аз уголовни дош дIадаккха, уж лийцачара мукъабовлийта а, аьнна. Из геттара новкъа даьлар милице моттигерча болхлошта.

Цу деша тIехьара цхьадола шоллагIа доагIа гIулакхаш чакхдахар духьа сайна командировкагIа еннача ханал ши ди дукхагIа даккха дийзар са. Цунца дувзаденна се наькъа араваьннача ЦIеча Эскара деза ди белгалдаккха а лаьрхIар аз. ХIаьта, айса дихьача гIулакхах мукъа а ваьнна, паргIата волча хана со гобаьккха хьежача, укх далла а тIехь йицъеннача моттиге а укх тIеххьарча кIирагIа дукха гулбеннабар НКВД бIу. Дагадохар сона со укхаза хьава аравала кIира хьалхагIа Урус-Мартанеи цунна лоаллахарча юрташкеи чурча эскара дукха салтий гулбенна хилар.

Сендухьа? Цу са хаттара жоп луш цхьан эпсара бIасаьпаш а яь, ер аьлар сога: «Касталашха Карпаташка тIом бе безаргба. ХIаьта уж Кавказа лоамашта тара да, укхаза чIожашка Iомалургда тхо тIом бе, довкъаш даха».

ХIаьта Бориса яздаьча письмо тIара сона ховш ма дарий, Карпаташка тIом бара-м дуккха хьалха денз эскар кийчденналга. Из цо аьнначул тIехьагIа, Чеберлое водаш са аькхъухаш. хинна уйла кхы а чIоагIагIа хьайра, цIеро санна кер боагобора са цо. ХIаьта чурча эскара салтий машинаш тIа, шоай а бахача нахагара хьаяьхача а говраш тIа, бричкаш тIа багIаш чуболаш латтар гаргарча а гаьнарча а юрташка.

— Шеко йоацаш да цхьан хана нах лувцара уж укхаза гуллуш хилар. Деррига халкъ дахачара дохадаь дIадахийта дага хилара кхерам ба кремлевски мекхашдар— кхыдола бахьан доаккхалац сона фронта эзар километр гаьна эскар хьагулдарах,— аьлар аз Имум-Калерча халкъа судахочунга. Цун цIи дагаягIац сона (тIехьагIа Казахстане Iай бага къухьарг а йоаллаш улла цун гIорадаь дакъа бIаргадайра сона. Хетаргахьа, моцала багаелла хила мегар цо из).

— Со шеко йоацщаш тешаш ва, — аьлар цо, — салтий укхаза керда фо долча салаIа бахнийта а Берлин хьаяккхара низ болийта а бахнийта хиларах. ХIаьта нах Iобохьийтаргба яхаш Iа дувцар корта бIогора балара къамаьл да. Вайна воай гебагIа Iотташ хила йиш яц.

* * *

Iеттар. ЧIоагIа а Iеттар! Къизеи къа ца хеташи. 23 феврале ЦIеча Эскара денна хетаяь сход хургья райцентрашкеи массе а юрташкеи аьнна, кхайкадаьдар. Ховш ма хиллара, иштта нах гуллуча Нохчашкахьеи ГIалгIашкахьеи административни зданей тховнаш тIа латта. майдане Iочухьожаяь пулеметаш зензар юххьанца гулбеннараша.

Кийчъяьча трибуна тIа ваьлар диза дегI дола, шийх бIубенна вола капитан. Из массехказза кхийттавар сох со укхаза командировке волча хана. ХIаьта къаьстта кIаьда саг вар из. ХIанз кхывар а хинна дIаэттар. Экхийташ дош оалаш эпсара хьакхайкадир Нохч-ГIалгIай автономни республика дIаяьккхай, цун массаза а дахаш хьадоагIа ши халкъ немецко-фашистски захватчикашта гIо деш хиларах Каспийски фордал дехьа дIадохийт, аьнна. Гулбенна маIа нах цу сахьате хьайра. Царна тIагIолла етта йолаелар пулеметаш. Нах хьар соцаш дацар.

(ДIахододар хургда).

IИЛМАХОЙ БУВЗАМАШ

Перестройко денна совгIат да вай мехка тайп-тайпарча миIингашкарча предприятей, учрежденей, Iилман заведеней доазол арахьарча мехкий шоаш санна йолча моттигаш-ца бувзамаш леладе шерра таро хилар.

Цу тайпара дукха таронаш гучаьнна а царех пайда ийбеш а ба Нохч-ГIалгIайчене а. Бувзамаш шердара, опыт дIа-юха эцара бола аьттув лахара тIехьа хилар дукха ха йоаццаш М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института дешара даькъагIа вола проректор, технически Iилмай доктор, профессор Григорьев Борис Афанасьевич Америка ВIашагIкхийттача Штаташка вахар а.

Цу Iилмахочун цIи вай мехка шерра йовзаш я. Отраслевой теплофизически лаборатore кулгалхо ва из.

Грозерча теплофизиний Iилман школа хьакхелларех цаI ва Борис Афанасьевич Григорьев. Цо дукха къахьийгад цу даькъера Iилмахой вIашагIтохаш а цар говзал кIоаргъеш а. Цо лостам луш, хьалкхеваьв вурийтта Iилмай кандидат, царех дукхагIбараш Нохч - ГIалгIайчен халкъа боахаме пайда беш, лакхерча дешара, Iилман заведенешка болх беш ба.

Грозненски теплофизически школа духхьал вай республика, мехка ший бувзамаш леладаь ца Iеш, ший тохкамаш гаьнна арахьарча Iилмахошта довзийташ, царца бувзамаш леладеш я. Духхьал Iилмахошца цхьалхха бувзамаш леладарал совгIа, цу школа доакъошхоша шоай тохкамех лаьца дувцаш йола статьяш кепаетт доазол арахьарча дуккхача а мехкий физически журналашка, тайп-тайпарча газеташ тIа.

Цу Iилмахоша иштта докладаш ю дунен халкъашта юкъерча симпозиумашка. Цу тайпара докладаш яьй Нохч-ГIалгIайчен викалаша Великобритане, Америка ВIашагIкхийттача Штаташка, ФРГ, Канаде хиннача дунен халкъашта юкъерча Iалаьмате йоккхача симпозиумашка.

Вай институтера Iилмахой каст - каста ух кхыча пачча-хьалкхенашкарча дешара заведенешка стажировкагIа. Къаьстта из гIулакх дика вIаштIехьдоалаш доагIа США-ца. Америка ВIашагIкхийттача Штаташкарча Мэрилендски университете стажировка чакх а яьнна, цIавера Грозненски мехкдаьтта института физика кафедра доцент Д. С. Курумов. Цига цо баьккхача ийс бетта теплофизикагIа дукха кердадараш, пайдане хIамаш дайзар цунна.

ХIаьта дукха ха йоаццаш цига хиннав, вай ма аллара, лакхехьа бувцаш бола из халкъа боахаме маьхера болх вайцига чакхбоаккхача юкъиге латташ вола Б. А. Григорьев. Из а хилар Мэрилендски университетерча цIихезача американски физика В. Яна лабораторе къахьегаш. Iилман балхаш чакх а доахаш, вай Iилмахочо кхоачашйир Iилмахошца дунен халкъашта юкъера опыт дIа-юха ялара программа. Ялх бутт баьккхар цо цу лабораторе волаш.

Белгалдаккха деза, цу гIулакхо дикка вIаши гаргабигар дувцаш долча Iилман даькъера Америка викалаши вай Iилмахойи. Дуккхаза вIашагIкхетараш хилар вай Iилмахочун бовзаш болча тохкамхошца профессорашца Дж. Кестинца М. Фишерца, Р. Кобаяшеца, кхы дуккхабаращца.

Цул совгIа, цига ше даьча тохкамех дувцаш цо кепатоха дIаелар массехк статья, Америка физически обществос чакхйоахаш йолча заседане доклад а кийчйир. Дуккхача американски университеташка ший докладаш а йир цо.

Ше цига баьккхача ялх бетта вай Iилмахочун аьттув хилар Америка дешара заведенешка студенташ миштта кийчбу хьажа, цигара пайдане дар хьаэца а кхоачамбоацараш довза а. Иштта Борис Афанасьевич хилар цар тайп-тайпарча газетий редакцешка, цу даькъе чIоаггIа лоархIам болаш долча «Вашингтон Пост» яхача газете а. Цига вIашагIкхетар хилар цун цар журналисташца, дайзар газетчиккий вахар, хьашташ. Иштта цунна байзар американски телевидене пхелагIча канала болх.

Из еррига а программа США-ней СССР-ай юкъерча бувзамашта мел пайдане а лоархIаме а я дувца эшаш а дац. Цу поездкашта юкъе эггара лоархIамегIа хIама да Б. А. Григорьевна Грозненски мехкдаьтта институтей Мэрилендскийи Техасскии университеташей, Колорадерча лоаман институтои вIаши айхха бувзамаш леладергдолаш, Iилман болхлой дIа-юха ухаргболаш, цхьана тохкама балхаш дергдолаш бола барт бе вIаштIехьа далар. Цу гIулакхо шеко йоаццаш вIаши гаргабугаргба вай мехкарей США-рей Iилмахой.

Х. ГИРЕЕВА.

Давиташвили Джуна

Джуна Давиташвили... Цун цIера тIехьа латтараш санна дукха тайп-тайпара вIашдухьала дола къамаьлаш, хабараш дола цхьаькха саг лаха хала да. Цу моллагIъяр санна йоацача, зIамигача дегIарча кхалсага цIи вай мехка доазонел арахьа гаьнна дIахеза дукха ха я. Из дика йовз США, ФРГ, Итале, Югославе, Болгаре, цхьадолча Iарбий а кхыча а мехкашка, цуьнах фильмаш доах, язду книжкаш. Из деррига а контакт йоацаш массаж яра хьисапе кулгашка гIолла кхыча сага организмана воздействи е могаш из хиларах да. Метода ларде латт — къаьнарча ассирийски а малхбоален а медицина приемаш.

Джунай дезале тIехьенгара тIехьенга ювлаш хьаенай моллагIча лазарах организм «юхатохар» санна, кIаьдвалар, цамагар, корта лазар, юкъ лазар дIадаккхар, кхыдола дискомфортни а лазара а хьал дIадаккхар санна йола къайленаш. Дуккха лазараш юхатохара а дIадахара а йола цун дуккхача шерий практика цунца физикашеи медикашеи цхьана даьча тохкамашка теоретически ларда тIа яьннай.

Джуна ше кхычарел тIех хилар геттара чIоагIа хIама хоалуши кхыча сага организмана дикагIча оагIорахьа влияни е могаш хиларцеи чакхдоалаш дац. Кубане ассирийски юрта яь йола, атта ярех йоаца кхел йолча цу кхалсага мегад ше дIайовзийта поэзе, прозе, живописе, цун иллеш дийкад радио, телевидене, эстраде. Джунай кхоллам Iалам, саг дукха везарах, теркалвеш хиларах хьалбиза ба.

Дукха ха йоаццаш Джуна хьийха я Греце, цига цунна Медицински Iилмай сийлен доктор яха цIи лургйолаш.

СУРТА ТIА: Давиташвили Джуна.

В. ЯЦИНА сурт. (ТАСС фотохроника).

САЛОIАЧА ДЕНОШКА

ШОАТТА, 13 МАЙ

Нохч - ГIалгIай филармоне зал. Берий филармоне. 15.00. Берий халкъа филармоне концертни сезон торжественни дIакъовлар. Берий музыкальни школай дешархощцара Нохч-ГIалгIай филармоне симфонически оркестра концерт.

С. М. Кирова цIерагIа культурен салаIарен парк. 9.00. Книжкаш дукха дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш дIа-юха хувцар.

С. М. Кирова цIерагIа культурен салаIарен парк. 9.00. Аттракционаш, берий городок, зооуголок. 13.00. Игротека. 17.00. Духовой оркестр. 19.00. Диско-шоу. 20.00. Хроникально - документальни фильмай демонстраци.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 8.30. Машинкаца аьхинга хIамаш йира курсаш. 8.40. Берий гитаристий кружок. 15.00. «Дизайн быте» яха курсаш. 15.00. «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 16.00. Халкъа драматически театр. 18.00. Балетни студи. 19.00. «Импульс» яха дискотека.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа ДК. 12.00. Технически кхоллама кружок. 13.00. «Гражданин хила». «Къона воллаш лораде сий» университет. 14.00. «Судьба писателя и судьба книги» яха книжкай выставка юхера обзор-беседа. 18.00. «УнахцIено» яха клуб. 19.00. Дискотека.

С. М. Кирова цIерагIа ДК. 11.00. Спортивни яхьаш. 15.00, 17.00, 19.00. Видеотека.

Химикий ДК. 13.00. Ло баккхерен хIамаш тегарен курсаш. 15.00 — 21.00. Видеосалон. 16.00. «Лидер» яха спортклуб. 17.00. Вай ханарча халхара ансамбль. 17.00. Камерни хор. 17.30. «ТIема шерашкара музыка». ДIалокх духовой оркестро. 19.00. «Радуга» яха халхара халкъа коллектив.

Сердалон болхлой цIа. 8.00. «Рукодельница» яха клуб. 14.00. «Лидер». «УнахцIена хила хьай безам бале» яха спортклуб. 16.00. Гитаристий ансамбло хьех шо. 17.00. «Беседы о добром и прекрасном» яха сакъердаме вIашагIкхетарий клуб.

«Красный молот» завода ДК. 11.00, 18.00. Iарбий меттала къамаьл де Iомалу вай. 17.00. Английски мотт Iомабу вай. 17.00. «Вай беш» яха клуб.

Пролетбата цIерагIа ДК. 13.00. «Гименней» яха фирма. 14.00. «Теремок» яха киноклуб. 20.00. «30 шерал тех ха яьннарашта...» яха вIашагIкхетарий клуб.

М. Горьке цIерагIа клуб. 10.00. «КIай ладья» яха шахматни клуб. 17.00. «Малыш» яха вокальни группа. 18.00. Ритмически гимнастика.

С. Орджоникидзе цIерагIа стадион. 10.00. Футбол. Профсоюзий ДФСО «Весенний мяч» яха йийлла хьалхале. 15.00. Футбол. НГIАССР чемпионат.

«Локомотив» яха стадион. 15.00. Футбол. НГIАССР пионат.

Гороно СДЮСШОР стадион. 15.00. Футбол. НГIАССР чемпионат.

КIИРАНДИ, 14 МАЙ

В. И. Ленина цIерагIа майда. 17.00. Республикански музыкальни училища халкъа инструментий оркестра концетр.

С. М. Кирова цIерагIа культурен салаIарен парк. 9.00. Книжкаш дукха дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш дIа-юха хувцар.

Нохч - ГIалгIай филармоне зал. Берий филармони. 15.00. Берий халкъа филармоне концертни сезон торжественни дIакъовлар. Берий музыкальни школай дешархощцара Нохч - ГIалгIай филармоне симфонически оркестра концерт.

С. М. Кирова цIерагIа культурен салаIарен парк. 9.00. Аттракционаш, берий городок, зроуголок. Духовой оркестр. 17.00. «СССР-а халкъий доттагIал» яха устни журнал. 19.00. Дискошоу. 20.00. Мультфильмаш гойтар.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 8.30. «Росинка» яха халхара ансамбль. 8.40. Машинкаца аьхинга хIамаш йира курсаш. 9.00. Балетни студи. 10.00. «Улыбка» яха халхара халкъа ансамбль. 12.00. Бальнии дискои халхарий школа. 13.00. «Меридиан» яха халхара халкъа ансамбль. 14.00. «Дизайн быте» яха курсаш. 15.00. «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 15.00. Бальнии дискои халхарий школа-студе кхоллама отчет. 19.00. «30 шерал тIехбаьннарашта» яха салаIара сайре.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа ДК. 9.00. Технически кхоллама кружок. 10.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 14.00. «Юный краевед» яха клуб. 15.00. «Юный ленинец». «Грозне исторе оагIонаш», Берий кинотеатр.

С. М. Кирова цIерагIа ДК. 9.00. «Умелые руки» яха клуб. 12.00. «Мультик» яха клуб. 15.00, 17.00, 19.00. Видеотека.

Химикий ДК. 9.00. «Берала ритмаш» яха халхара берий коллектив. 9.00. «Лидер» яха спортклуб. 10.30. «Ровесник» яха мукъача ден клуб. «Ялата хьаж йоагIача кулгашта — хоастам». 15.00 — 21.00. Видеосалон.

Сердалон болхлой цIа. 10.00. «Оашош тега». 12.00. Английски меттала къамаьл де Iомалу вай. 12.00. «Романтик» яха книжкаш дукхадезарий клуб. «Безам хьахилар». Йоазонхошца вIашагIкхетар. 17.00 «Мерз бек» яха гитаристий ансамбла концерт. 19.00. Театр дезарий объединени. «Смех дело серьезное» яха эстрадни миниатюраш.

«Красный молот» завода ДК. 10.00 Гитара лакха Iомавалара кружок. 13.00. «Кружевница» яха клуб. 13.00. 13.00. «Космонавт» яха берий кинотеатр. 14.00. Iарбий меттала къамаьл де Iомалу вай. 14.00. «Соловушка» яха вокальни группа.

Пролетбата цIерагIа ДК. 10.00. «Сакъердаме сахьат» яха игротека. 14.00. «Теремок» яха киноклуб. 12.00. «Сердце, тебе не хочется покоя» яха комсомольско-кагирхой сайре.

«Оргтехника» объединене ДК. 10.00. Мукъача ден клуб. 10.00. «Затейник» яха клуб. 11.00. «Росинка» яха клуб 10.00. Диско сайре.

М. Горьке цIерагIа клуб. 10.00. «Умелые руки» яха клуб. 15.00. «Радуга» яха халхара коллектив. 17.00. «Малыш» яха вокальни группа.

С. Орджоникидзе цIерагIа стадион. 10.00. Футбол. Профсоюзий ДФСО «Весенний мяч» яха йийлла хьалхале. 15.00. Футбол. НГIАССР чемпионат.

«Локомотив» яха стадион. 15.00. Футбол. НГIАССР чемпионат.

Гороно СДЮШОР стадион. 15.00. Футбол. НГIАССР чемпионат.

СПОРТ

НЕК ДАР

Ленинградерча «Спартак» яхача бассейне хилар СССР нек дарах йолча Федераце Ерригсоюзни турнир.

РСФСР сборнера цига дакъа лоацаш яр Грознера Нохч-ГIалгIай пачхаьалкхен педагогически института физвоспитане факультета 1-курса студентка спорта мастер Татаева Лариса.

100 метр гаьна букъ тIа нек деш котало яьккхар цо. Иштта Нохч - ГIалгIайчен викал котъялар эстафетни нек деча Российски Федераце командагара дакъа лоацача хана.

Грозненски спортсмений цхьаькха цхьа котало а сийле а гучаяьлар цу яхьашка.

Х. ГАГИЕВА.

Керда фильмаш

«ТХА IАЬДАЛ ЦА ДЕЗАШ ДА ШО?»

«Полтора квадратных метра» яхача Можаева Бориса повестах «Мосфильм» киностуде даьккха керда художественни фильм да «Тха Iаьдал ца дезаш да шо?» яхаш.

Цу фильма автораша йовзийт коммунальни квартирашка бахача цхьацца болча наьха оамалаш.

Вахача цхьан сагах дийцача аьл-дитта тIа оттаяь я фильма сюжет. ХIаьта, из гIерт бюрократизмаца къовсам а лоаттабеш бакъдар гучадаккха.

Иштта, хьалаш дика доацача коммунальни квартире бахаш арахьара хьежача хьаьнала а хеташ, нах ба. Цар хIаране ши-ший гIулакх, дезал ба. Цул совгIа, хIаравар ший гIулакх доацача юкъе ца эккха а гIерт. Из деррига а шаьрра дIадодаш дар, ер цхьа хIама нийсденнадецаре. Дворник вола Чижинок, кIезиг-дукха малар дагахьа а волаш, хIара бусса коммунальни квартира коридора чу бийса яккха Iеш хиннав. Цо шийна къоастаяь моттиг цергий техник волча, Полубояринова наIара юхе, хиннай.

Полубояринова квартира ниI арахьа дIаелаш хиларца Чижинок цунна чIоаггIа новкъа хиннав, хIаьта иштта кхычарна а хиннав из новкъа. Цхьанна саго хIама оалаш хиннадац дворникага, хIана аьлча, царна дика хеташ хиннад цергий техника цо къаьстта новкъарло еш хилар. Лоалахой цу гIулакха раьза болга а хайна, цергий техника Полубояринова дех ниI чухьнахьа хьаелларгйолаш оттае, аьле. Иштта ниI тоаеш хилча 1,5 метр хьалъоза езаш хул, тIаккха мара вIаштIехьдалац ниI меттахьара яккха.

«Цу тIара дIадолалу деррига а. Цу гIулакха юкъе, лоалахой, меттел, Рожнов яхача городера Iаьдал а доагIа.

Фильма тIа дукха я комедийни моттигаш. Цар гучабоах бюрократаш, ца йоагIаш йола хьакимий моттигаш дIа а лаьца багIа нах.

Комедийни йоацаш моттигаш а я фильма тIа. ХIаьта зрителаша фильмага хьежача шоаш къоастадергда комедийни яр - йоацар малагIа я.

Фильм оттадаьр вовзаш вола кинорежиссер Анатолий Бобровский ва.

С. ДУДАЕВ, киновидеообъединене редактор.

ТЕЛЕВИДЕНИ

13 МАЯ ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.35 — ЦIагIара академи.

9.05 — Шера ханаш. Май.

10.05 — «ДоттагIлен меридиан».

10.45 — «Счастливый случай» яха дунен халкъашта юкъерча кердача телевикторинах йола передача.

11.00 — Дь-наьна ди — шоатта.

12.30 — Халкъа кхоллам. Телеобозрени.

13.00 — Социализма мехкашка.

13.30 — «Гуш дар — теша хала дар».

14.30 — «Кердадараш».

14.40 — Вай денхараш. «Шумит Катунь» яха передача.

15.25 — Миронов Андрейс дакъалоаца фильмаш. «Соломенная шляпка». 1-рей 2-гIей сереш.

17.35 — «Гадкий утенок» яха мультфильм.

17.55 — «Кхалсага вахарцара 15 минот».

18.10 — Дунен халкъашта юкъера программа.

19.10 — «Счастливый случай» яха передача.

19.25 — Дезала экран. «Детская площадка» яха художественни фильм. (Духхьашха).

21.00 — «Ха».

21.40 — Телезрителa спутник.

22.00 — Сатира мультипликаце.

23.30 — «Музыкальни ринг». Ястеьлча — «Эхо событий недели» яха передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.

8.15 — «Юрта сахьат».

9.15 — Оаш дехарах юхагойтар. «Дунен йоккхагIйола музей. Лувр». 6-гIей 7-гIей сереш.

10.20 — «Вокзал для двоих» яха субтитраш йола художественни фильм 1-рей 2-гIей сереш.

12.35 — «Уж вайна уллув ба».

12.55 — «Ахбийса ялалехьа а яьлча а» (29 апреле хиннар юхагойтар).

14.30 — «Прошу не сообщать» яха документальни фильм.

14.50 — «Поэзе га». Сатуев Хусейн.

15.00 — Музыкальни абонемент. Импровизаце дунен тIа 3-гIа передача.

16.20 — «Вай кандидаташ». «Загорский» совхоза арендни бригада бригадир С. Гайтамиров.

16.30 — ГIалгIай метта урокаш. (Юхагойтар

17.00 — «Гласность» яхача фестивала «Процесс» яха документальни фильм. 1-рей 2-гIей фильмаш.

19.20 — «Фуд бакъдар?» Ф. Донахьюв В. Познери советски кагирхошца вIашагIкхетар.

20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!» «Вай цирк».

20.15 — Къамашта юкъера гIулахаш: исторически опыти проблемаши.

21.00 — «Ха».

21.40 — «Белые вороны» яха художественни фильм Премьера.

23.25 — Дунен велогонка. ГДР-ра передача.

23.55 — «Кердадараш».

14 МАЯ КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00, 23.35 — «Кердадараш».

8.15 — Ритмически гимнастика.

8.45 — «Спортлото» тираж.

9.00 — «С утра пораньше» яха передача.

10.00 — «Советски Союза гIулакх ду аз!».

11.00 — «Iуйрийнара почта».

11.30 — «Дунен гонахьа».

12.30 — Фаьлг болча хьоашалгIа. «Дошо ихс чо». Художественни фильм (ЧССР). (Духхьашха).

14.05 — «Музыкальни киоск».

14.35 — Йийлача наIарий ди.

15.20 — «Взгляд» яха кIиранден выпуск.

16.15 — «Храбрый портняжка» яхача мультфильма премьера.

16.45 — Хозал хьалхара Ерригсоюзни конкурс.

17.00 — «Юрта сахьат».

18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.

18.45 — КНР цирка артистий выступлени.

20.00 — Футбол. СССР чемпионат. «Шахтер» — «Спартак». 2-гIа тайм.

20.45 — «Прожектор» яхача культура Двореца духовой оркестр.

21.00 — «Ха».

21.40 — «Здравствуйте, доктор!» яха передача.

21.55 — Футбольни обозрени.

22.25 — Телезнакомство. Арвидас Сабонис.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта!

8.20 — «Ученик волшебника» яха мультфильм.

8.40 — Профсоюзий ДК «Лада» халкъа ансамбла концерт. Воронежера передача.

9.10 — «Соседа полюбить сумей...» яхача документальни фильма премьера (г. Орджоникидзе)

10.00 — «Шуна... шерал дукхагIа дале»

10.45 — «Земля тревоги нашей» яхача циклера «Iам». «Гаьнара малхбоале» яхача документальни фильмай премьера.

11.35 — «М-12» яха дезала проблемаех йола кагирхой программа.

12.55 — Хоккей. Лига кубок. Финал Перерыве (13.30) — «Спорт массанена а».

15.30 — «Музыка эфире» (26 апреле хиннар юхагойтар).

17.30 — «Шмидта музей». Телеочерк (Симферополь).

18.00 — Киносерпантин. 1-ра дубль.

19.00 — Футбол. СССР чемпионат. «Шахтер» — «Спартак». 1 ра тайм.

19.45 — «Бийса даькъала хийла шун бераш!». «Мишта эгIазъяхаяр машенаш».

20.00 — Киносерпантин. 2-гIа дубль.

21.00 — «Ха».

21.40 — «Здравствуйте, доктор!» яха передача.

21.55 — Киносерпантин. 3-гIа дубль «Ца вийха хьаьша». Художественни фильм. (ПНР). (Духхьашха).

00.25 — «Кердадараш».

15 МАЙ. ОРШОТ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.35 — Футбольни обозрени.

9.05 — «Теш». Документальни фильм. 1-рей 2-гIей фильмаш.

11.05, 15.30, 16.45 — «Кердадараш».

11.15 — Профсоюзий ДК «Лада» яхача халкъа ансамбла концерт. Воронежера передача.

11.45 — «Гуш дар — теша хала дар».

15.45 — «Вай лоалахой да» яхача документальни фильма премьера. СССР-ан Китайнеи юкъерча гIулакхий историех.

16.15 — «Йийла рояль».

16.50 — «Берий сахьат» (французски метта урокаца).

17.50 — Илли дIаоал Кудлай Аллас. Киевера передача.

18.15 — Мала хургва да.

18.45 — «Тахан дунен тIа».

19.00 — «Честное крокодильское» яха мультфильм.

19.15 — «Китайца хинна вIашагIкхетараш».

20.00 — «Ромео и Джульетта» яха С. Прокофьева балет. ССР Союза Паччахьалкхен академически Доккхача театра спектакль.

21.00 — «Ха».

21.50 — «Ромео и Джульетта» яхача балета дIахододар. Йистеьлча — «Тахан дунен тIа».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.

8.10 — Дешара программа.

8.15 — «Против неба на земле» яха Iилма-довзийтара фильм.

8.35, 9.35 — Истори. 8-гIа класс. «Къахьегам мукъабаккхар» яха Россе хьалхара группа.

9.05 — Итальянски мотт.

10.05 — «Агро». Тележурнал.

10.35, 11.35 — Астрономи. 10-гIа класс.

11.05 — «Вай беш».

12.05 — «Район на Севере» яха художественни фильм. 9-гIей 10-гIей сереш. Перерыве (12.55) — «Кердадараш».

13.55 — «Городаши шераши». «Усть-Илимски басараш», «ДаьгIенаш» яха документальни фильмаш.

14.35 — Дрездене хиннача композиторий Дунен халкъашта юкъерча конкурса лауреат Р. Калимуллин. Казанера передача.

16.50 — «Шел человек через поле» яха документальни фильм.

17.40 — Информационни программа (нохчий меттала).

17.50 — «Экологии вайн».

18.20 — Информационно-музыкальни программа.

18.45 — Мультфильм.

18.55 — А.-Х. Хамидов. «БоиIаьла». Советски Союза Турпала Х. Нурадилова цIерагIча нохчий Паччахьалкхен драматически театра спектакль (нохчий меттала).

21.00 — «Ха».

21.50 — «Мне 90 лет, еще легка походка...» яха документальни фильм

22.50 — «Кердадараш».

23.00 — «Iуйрийнара почта». (Юхагойтар).

РАДИО

ШОАТТА, 13 МАЙ

7.35 — «Юртара вахар» (нохчий меттала).

7.50 — 8.00 — Хоамаш. Хаоттам.

8.15 — Передачай программа.

8.20 — Республикански газетий обзор.

8.30 — 8.45 — Реклама.

10.40 — «УнахцIено» радиожурнал (гIалгIай меттала).

11.00 — Школера глобус.

11.30 — 12.00 — СССР халкъа депутата кандидаташ Б. Кодзоеви М. Далсаеви дакъа лоацаш йола «ДикагIа ваха» яха передача.

13.00 — Сатирически микрофон (гIалгIай меттала).

13.20 — Кердача хьисапе уйлаш е а болх бе а (нохчий меттала).

13.35 — 13.45 — Музыка.

15.15 — Къона оазаш, йовза.

16.00 — Дикая — керттера критери.

16.15 — 17.00 — «Кавказа Iуйренаш» радиожурнал.

18.00 — 19.00 — «Музыкальни почта».

КIИРАНДИ, 14 МАЙ

7.15 — Передачай программа.

7.20 — Республикански газетий обзор.

7.30 — 7.40 — Хоамаш. Хаоттам.

8.15 — 19.00 — «Примите поздравление» яха передача.

11.20 — 12.00 — КIиранден музыкальни программа.

15.15 — 15.30 — Амар ца а телаш тешабе (гIалгIай меттала).

16.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.

16.30 — «Дешархо» (нохчий меттала).

16.40 — 18.40 — Дагестана ашараш.

18.00 — 19.00 — «Ашарашца доттагIал долчарна» яха концерт.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ МУЗЫКАЛЬНИ УЧИЛИЩЕ 1989 — 1990 ДЕШАРА ШЕРА ДИИНАХЬАРЧА ОТДЕЛЕНЕ ДЕШАРХОЙ ХЬАЭЦ УКХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕХ:

Фортепиано;

Мерз бола инструменташ — чIондарг, альт, виолончель, контрабас;

Духовой инструменташ — тромбон, труба, валторна, кларнет, гобой, зурма, туба, халкъа фатан инструменташ;

Халкъа инструменташ — халкъа пандар, дахчан пандар, баян, аккордеон, домбра, балалайка;

Хоровой дирижировани;

Илли дахар;

Музыка теори;

Дешара ха — 4 шу.

Училище кийчбу берий музыкальни школаштеи, юкъера образовани луча школаштеи хьехархой, вокально-хоровой ансамблаштеи оркестраштеи музыканташ-исполнителаши артисташи, музыкальни самодеятельноста кулгалхой.

Музыкальни училище дIаийбу йизза юкъера школа чакх ца яьккхараш, толаме экзаменаш дIа а енна 14 шерагара 30 шерага кхаччалца ха йола нах (вокальни отделене болхараш — 18 шу даьннараш). Укх специальностех деша овтташ: хоровой дирижировани, фортепиано, мерз болеи халкъеи инструменташ, музыка теори — музыкальни школа яьккха хила беза.

ДIачуийбу экзаменаш 6-ча июле дениз 20-ча июле кхаччалца хургья.

а) специальностах,

б) сольфеджиохи музыкальни грамотахи,

в) эрсий меттах (диктант), эрсий мотти литературеи (устни) — юкъера школа йизза ца яьккхарашта.

г) эрсий мотти литературеи (сочинени), СССР-а истори (устни) — юкъара школа яьккхарашта.

ДIачуийбу заявленеш директора цIерагIа лу цхьан кепара 5-ча июле кхаччалца.

Заявленеца хила деза: юкъера школа ца яккхара свидетельство (тешал) е юкъера школа яьккха аттестат (подлинник), могаш хилара медицински справка (№ 086-у йолча формах) къахьегама книжка тIара выписка, 4 сурт.

ДIаовттара экзамений массайолча предметех консультацеш хургья 25-ча июне дениз 5-ча июлага кхаччалца.

Учебни заведене шоаш хьабаьхкача дIаовтташ бараша хьахьокх ше вара тешал (свидетельство), е паспорт, военни билет (эскаре гIулакх даь баьннараша), е приписной тешал (эскаре баха ха яраша).

Училище дIаэйттараш стипендеца Iалашбу юкъарча основанех. Ца кхеташ дар ха йиш я, укх адресагIа: г. Грозный, 364021. В. Терешковай ул., 2. Телефонаш: 23-36-67; 23-58-93.

Редактор О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктохама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ0015. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1597.